

MSÜ YKS SON PROVA FELSEFE NOTLARI

Önemli Uyarı / Sorumluluk Reddi: > Bu notlar, sınav hazırlık sürecinize destek olmak amacıyla özenle derlenmiştir ancak istemeden de olsa içinde bilgi, dizgi veya maddi hatalar bulunabilir. Bu dokümanı okuyan ve kullanan kişiler, notları bir yardımcı kaynak olarak değerlendirmeyi ve buradaki bilgilerin kesin teyidini MEB, ÖSYM gibi resmi kaynaklardan yapma sorumluluğunu peşinen kabul eder.

FELSEFE İÇİNDEKİLER

1-FELSEFEYİ TANIMA

2-FELSEFE İLE DÜŞÜNME

3-VARLIK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

4-BİLGİ FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

5-BİLİM FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

6-AHLAK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

7-DİN FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

8-SANAT FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

9-SİYASET FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

10-MÖ 6. – MS. 2. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

11-MS 2. – MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

12-M.S 15. – MS. 17. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

13-18. – 19. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

14- 20. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

FELSEFEYİ TANIMA

Düşünmenin Önemi ve Gerekliliği

Düşünme insan zihninin bir ürünüdür, hem duyularımızla elde ettiğimiz verileri çözümlememizi hem de elde ettiğimiz verileri tanımlayarak onları kavramlaştırmamızı sağlar. Düşünme eyleminin ortaya çıkartmış olduğu en sahici ürün bilgidir. Bilgi bir şey hakkındaki en net açıklamayı sağlayan içeriği sunan üründür diyebiliriz. Bilgi bir şeyin ne olduğunu bize sunarken onun farklarını ve ne olmadığını da ortaya koyar. Düşünmenin ortaya koyduğu bu ayırt edebilme gücü insanın **bilincini** oluşturur. Bilinç, insanın kendi ve dışındakileri fark edebilmesidir. Kişinin kendi bilinci üzerine düşünmesi ve düşüncelerindeki akışı ve etkili olan faktörleri sorgulaması **öz bilinç** durumudur. Bir konuyu öğrenmek bilincin işlevidir; İnsanın bir konuyu nasıl öğrendiğini öğrenmesi ise öz bilinç halidir. Öz bilinç, sorgulayıcı zihin durumudur.

Felsefe Terimi

Kısaca hayatı ve evreni tanıma, anlamlandırma çabası olarak tanımlanabilecek felsefeyi daha iyi tanımak için kelime anlamına bakmakta fayda vardır. Bilgelik sevgisi ve bilgelik dostu anlamlarına çevirebileceğimiz felsefe anlamına gelen philosophia terimi, sevmek (philia) ve bilgelik (sophia) sözcüklerinin birlikte kullanımıyla oluşmuştur.

Felsefi Düşüncenin Ortaya Çıkışı

İnsanlık var olduğu andan itibaren etrafındakileri anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Medeniyetleşme ile birlikte insanlık bilimsel ve düşünsel anlamda gittikçe ilerlemiştir. Mısır, Sümer, Çin, Hint, Mezopotamya uygarlıklarında yaşama ve insana dair düşünsel sorgulamalar felsefi düşüncenin gelişmesinde etkilidir. Bununla birlikte bu uygarlıklardaki düşünce biçimleri din ve mitlere dayalı olduğundan zamanla gereksinimleri karşılayamaz hale gelmiştir. Felsefi düşünceyle mitolojik ve dinsel açıklamalar bitmiş yerine akla ve mantığa dayalı düşünce biçimi geçmiştir. Felsefi düşüncenin sistematikleşmesi ise Antik Yunan'da başlamıştır. Antik Yunan'ın bir liman kenti olması nedeniyle çeşitli kültürlerin etkileşim içerisinde olduğu bir yer haline gelmiştir. Antik Yunan demokrasinin ilk tohumlarının atıldığı ve nispeten düşünce özgürlüğünün olduğu bir yerdir. Ayrıca Antik Yunan'da üretim fazlalığı vardır böylece insanlar düşünmeye ve üretmeye daha fazla vakit ayırabilmiştir. Tüm bu nedenler sonucunda felsefi düşünce Antik Yunan'da gelişmiştir.

Filozof kimdir ?

Genel olarak filozof (philosophos) kelimesi felsefe için kafa yoran düşünürler için kullanılmıştır ve tarihte bu ismi ilk “kullanan” düşünürün ise Pisagor (Phytagoras) olduğu düşünülür. Pisagorun bu konudaki önemli katkısı şöyledir: Yaşadığı dönemde düşünürler için bilge anlamında kullanılan sophos terimini tercih edenlere karşı; bilgiyi, bilgeliği seven arayış halindeki bilgelik yolunda bir insanı/düşünürü nitelendirmek için Philosophos terimini tercih etmiştir.

Tarih içerisinde özellikle Yunancadan yapılan çeviriler nedeniyle felsefe terimine karşılık hikmet kelimesi filozof kelimesinin yerine de hakim kelimesi tercih edilmiştir.

Felsefi Düşüncenin Özellikleri

Sorgulama	Felsefenin ilk adımı soru sormaktır. Sistemli bir şekilde bir problemi çözmeye dönük yaptığımız gerçeği anlama çabasına ise sorgulama denir.
Merak etme	Aristoteles, insan doğal olarak bilmek ister, der. İnsanın içindeki bu bilme isteği ise onun kendi doğasında bulunan kaçınılmaz bir güdüdür
Şüphe duyma	Felsefi tutum, sorgulamadan doğru kabul etmeye karşıdır bu yüzden felsefe her zaman yeni sorulara ve şüpheyeye ihtiyaç duyar
Hayret etme	Hayret eden insan merak eder çünkü hayret duygusu, merak duygusunu da kapsar. Filozof şaşıran, sorgulayan ve merak eden bir insandır.
Yığılımlı ilerleme	Felsefi ilerleme bilimdeki gibi niceliksel değil bilim, sanat gibi daha birçok alanda etkileşimle sağlanan bir ilerlemedir.
Eleştirel olma	Bir düşünceyi, görüşü akıl yürütme kurallarına uygun bir şekilde sınamak ve akıl süzgecinden geçirmektir. Felsefi sorgulamalar için eleştirel olma kaçınılmazdır.
Refleksif olma	Bir düşüncenin kendinden yola çıkarak kendine yönelip yine kendini konu edinmesidir. Refleksif olmada esas olan tek taraflı bir düşünmeyi ortadan kaldırıp sorgulamanın kendisini ve sorgulama süreci boyunca ortaya çıkan sonucu da sorgulamak esas olmaktadır.
Rasyonel olma	Akılcılık anlamına gelen rasyonalizmden yola çıkarak felsefe akıl ilkelerine uygun hareket etmektir.
Sistemli olma	Filozof kendine ait bir düzen bir sistem kurar bu düzen içerisinde felsefi düşünce tutarlı ve birbiriyle rasyonel bağlara sahip olmalıdır.

Tutarlı olma	Felsefi düşünceyi oluşturan önermelerin birbiriyle çelişmemesi, uyumlu olması anlamına gelir
Evrensel olma	Felsefi sorunlar tek bir döneme ve belirli bir kesimle daraltılamaz

FELSEFENİN İNSAN VE TOPLUM HAYATINDAKİ ROLÜ

Felsefenin temeldeki işlevi yaşamın ne olduğuna dair en temel soruları sormasıdır. Sadece sorgulama boyutunda değil insan hayatının her alanında felsefenin izlerini bulmak mümkündür.

Felsefe, insanlığın evrensel düşünceler üzerinden ortaklaşmasını ve farklı fikirlerle karşılaşp dogmatik kalıplaşmış fikirlerden kurtulmasını sağlar. Varlık, bilgi, erdem ve bunlarla ilişkilendirilebilecek kavramlar felsefenin ana problemleri olup verili haliyle insan mutluluğu, dünya barışı ve demokratik çoğulcu bir toplumun oluşumu için temel alanlardan birini oluşturmaktadır. Nitekim tarih boyunca filozofların görüşleri sayesinde insan hakları, laiklik, “hak ve özgürlük” anlayışları insan hakları ve demokrasilerin gelişmesine vesile olmuştur. Bununla birlikte felsefe bilgi toplumunun kurulmasını, yenilik ve buluşların önünün açılmasına, bilim ve teknolojide gelişmiş toplumların oluşmasına önayak olmaktadır. Felsefi düşünceyi hayatına yediren birey çok yönlü ve eleştirel bakabilen, anlama ve açıklama becerileri yüksek öngörü yeteneği yüksek birey haline gelir. Böylesi bireylerin oluşturduğu toplumların huzuru, refahı ve gelişmişlik düzeyi de ilerler. Felsefenin bireysel ve toplumsal işlevleri şu şekilde sıralanabilir.

Birey için kendini tanımak, farklı fikirlere açık olmak, önyargısız, özgür düşünceli ve akla dayalı düşünce yöntemini benimsemek.

Toplum için ortak kültürel payda, bilgi toplumu, bilimlerin gelişimi, demokrasinin gelişimi, rasyonalist düşünceye değer veren bir toplum oluşmasına katkı sağlar.

FELSEFİ SORULAR VE ÖZELLİKLERİ

Felsefe hayatı anlamak ve anlamlandırmak için yapılan sorgulama etkinliğidir. İnsanı insan yapan en temel özelliklerinden birisi soru sormasıdır. Felsefi soruları gündelik sorulardan ayıran bazı özellikleri vardır. ‘Nedir?’ sorusu felsefi soruların en temel özelliğidir. Felsefe ‘Nedir?’ sorusuyla bir varlığı ya da kavramı derinlemesine sorgular. Felsefede birey ilk olarak soruları kendine yöneltir. Kendi başlarına tüm felsefi sorular anlamlıdır. Felsefe bir düşünme etkinliği olduğu için cevaplardan çok soruların önemli olduğu bir etkinliktir.

FELSEFE İLE DÜŞÜNME

Temel Kavramlar

- **Görüş:** İnsanın bir olay, varlık veya ortaya atılan bir teze ilişkin anlayış geliştirmesine görüş denir. İnsanın görüşlerinin oluşmasında yaşadığı çevrenin kültürü, aile yapısı ve eğitimi gibi faktörler belirleyicidir.
- **Önerme:** Doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir bir yargı bildiren, en az iki terimden oluşan cümlelere önerme denir. Örneğin ‘Sokrates ölümlüdür’ cümlesi bir doğruluk değeri taşıdığından önermedir. İstek, emir, dilek, soru cümleleri önerme değildir.

- **Argüman:** Argüman kelime anlamı olarak ‘kanıt’ ‘tez, iddia, sav’ anlamlarında kullanılmaktadır. Argümanı sonuç ve onun doğruluk derecesini belirlemeye yönelik verilen öncüllerden kurulmuş bir dizi ifade olarak da tanımlayabiliriz. Öncüllerden sonuca varma işlemine de **argümantasyon** denir.
- **Tümdengelim (Dedüksiyon):** Genel ilkelerden hareket ederek tek tek olaylar hakkında bir yargıya ulaşma yoludur. Örneğin ‘İnsan ölümlüdür’ ‘Sokrates de bir insandır’ ‘O halde Sokrates de ölümlüdür’ tümelden tikele doğru kurulmuş bu önermeler dizisi tümdengelim örneğidir.
- **Tümevarım (Endüksiyon):** Özel verilerden yola çıkarak genel sonuç çıkarma yöntemidir. Örneğin ‘Sokrates bir insandır ve ölümlüdür’ ‘Platon bir insandır ve ölümlüdür’ ‘Aristoteles bir insandır ve ölümlüdür’ ‘Hypatia bir insandır ve ölümlüdür’ ‘O halde bütün insanlar ölümlüdür’ tikel önermelerden tümel sonuca ulaşılan bu önermeler dizisi tümevarım örneğidir.
- **Analoji (Benzeşim)** İki şey arasındaki benzerlik sebebiyle biri hakkındaki doğru bilginin diğeri hakkında da doğru olduğunu varsaymaktır. Analojide genelleme yapılamaz. Örneğin ‘Kütahya Ege Bölgesindedir ve kışları kar yağışlı geçer’ ‘İzmir de Ege Bölgesindedir o halde İzmir’de kışın kar yağışlı olabilir’ analoji örneğidir.
- **Tutarlılık ve Çelişiklik:** Tutarlılık, bir argümanın ya da argümanı oluşturan önermelerin kendi içinde veya birbiriyle olan uygunluğuna denir. Çelişiklik, öznelere ve yüklemeleri aynı olmasına rağmen nitelik ve nicelik bakımından farklı yapıda iki önermenin birbiriyle aynı anda tutarlı olmamasına denir. Örneğin ‘Bütün insanlar ölümlüdür’ ‘Sokrates bir insandır ve ölümsüzdür’ önermeleri birbirleriyle çelişmektedir. Bir argümanın güvenilirliği tutarlı olmasına yani içerisinde çelişkiler barındırmamasına bağlıdır.
- **Gerçeklik ve Doğruluk:** Doğruluk düşüncenin ya da bilginin nesnesine olan uygunluğudur. Gerçeklik kavramı ise varlıkla ilişkilidir. Bilimsel bilgi açısından deneye konu olabilen olgusal varlıklar gerçek iken; felsefi bilgi açısından aynı zamanda duyuları ve akli ve ruhsal varlıklar da soyut gerçeklik olarak kabul edilir.
- **Temellendirme:** Bir düşüncenin, yargının ya da önermenin doğruluğunu göstermek ve bu doğruluğun dayanakları ile gerekçelerini ortaya koymak için kullanılan yola, temellendirme denir.

Hatalı Akıl Yürütme Türleri

a)**Kısır Döngü:** A önermesinin ikinci bir B önermesine atıfta bulunarak desteklenmesine rağmen B önermesinin de zaten A önermesiyle destekleniyor olması halidir.

b)**Alakasız Sonuç:** İddia edilen şeyle sonunda vardığımız sonucun alakası olmaması sonucu yapılan hatadır.

c)**İspatlama Mecburiyeti:** Bir şeyin yanlışlığının ispatlanamamış olması nedeniyle doğru olduğunu veya doğruluğunun ispatlanamamış olması nedeniyle yanlış olduğunu ileri sürme safsatasıdır.

d)Yetersiz Örnek: Yetersiz örneklerle genellemelere gitmek hatalı sonuçlara ulaşmamıza neden olacaktır.

VARLIK FELSEFESİNİN (ONTOLOJİ) KONUSU VE PROBLEMLERİ

İnsanlık geçmişten bu yana kendisini, dünyayı ve evreni açıklamaya ve anlamaya çalışmıştır. Bu anlama çabasının sonunda da **varlık felsefesi** (ontoloji) doğmuştur. Varlık felsefesi en temel felsefi soruları tartıştığından ‘ilk felsefe’ olarak da anılmaktadır. Varlık felsefesi genel olarak ‘Varlık var mıdır?’, ‘Varlık bir midir, çok mudur?’, ‘Varlık değişken midir durağan mıdır?’, ‘Evrenin ana maddesi nedir?’, ‘Evrenin bir başlangıcı ve sonu var mıdır?’, ‘Evrende bir düzen var mıdır?’, ‘Ruh var mıdır varsa işlevi nedir?’ gibi insan ve evrenin varlığıyla ilgili sorgulamalar yapar. Varlık felsefesinin önemli sorulardan biri de ‘Evrenin ana maddesi (**arkhe**) nedir?’ sorusudur. Filozoflar bu soruya çeşitli cevaplar vermiştir. Örneğin Thales için evrenin arkhesi su, Anaksimenes için hava, Herakleitos için ateş, Empedokles için su,hava,ateş,toprak, Demokritos için atomdur.

Varlığın ne olduğu problemi sadece felsefenin değil aynı zaman da bilimin de konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte bilimin varlığa bakış açısı felsefeden farklıdır. Bilim varlığı var kabul ederek, parçalara ayırarak neden-sonuç ilişkisi ile deneysel olarak inceleyerek varlığın yasalarına ulaşmayı amaçlar. Felsefe ise bir varlığın var olup olmadığını sorgular. Varlığa bütüncül bir yaklaşımla yaklaşır ve akıl yoluyla onu kavramaya çalışır. Bilim yalnızca somut varlıkları incelerken, felsefe hem somut hem de soyut (metafizik) varlıkları inceler.

1-VARLIĞIN VAR OLUP OLMADIĞI PROBLEMİ

a-Varlığın Var Olmadığını Düşünenler

Nihilizm (Hiççilik)

Varlığın kendisine şüpheyile yaklaşan nihilistler için varlık yoktur. Varlığın kendisini reddetmekle birlikte, doğru bilginin varlığını, evrensel ahlak ilkelerini de reddederler. Nihilizmin temelleri her şeye kuşkuyla yaklaşan sofist filozoflar tarafından atılmıştır. Örneğin **sofist filozoflardan** Gorgias ‘Hiç bir şey yoktur, olsa da bilemeyiz, bilsek de aktaramayız’. akıl yürütmesiyle hiççiliği savunmuştur. Benzer şekilde Taoizmin kurucusu **Lao-Tse**’nin öğretisi de nihilizm örneğidir. Taoizme göre her şey Tao’dan gelmektedir ve bu da boşluğa dayanır. Görünüşteki her şey yanıltıcı olduğu ve her şey çelişkilerle dolu olduğundan varlık yoktur. Nihilizm deyince akla gelen en önemli isim ise **Nietzsche** ‘dir. Toplumsal ahlak kurallarını ve değerlerini reddeden Nietzsche için her şey anlamsızdır.

b-Varlığı Var Kabul Edenler

Realizm (Gerçekçilik)

Realizm, ister somut ister düşünsel olsun varlığı var kabul eden düşünce biçimidir.

Tümeller Problemi: Tümeller kavramını bir sınıfı oluşturan ve o sınıf içerisindeki bütün üyeleri kapsayan genel kavramlar olarak tanımlayabiliriz. Felsefe tarihinde tümeller problemine farklı bakış açıları vardır. **Kavram realizmine** göre Tümel kavramlar Tanrı’nın zihninde var olurken, insan zihninde ‘Tanrısal İde’ olarak var olurlar. **Kavramcılık** tümel kavramların duyu deneyimiyle her bir varlıkta kavranabileceğini savunur. **Adcılık** görüşüne göre tümellerin kendi başlarına insan zihni dışında bir gerçeklikleri yoktur, insan zihni tarafından üretilen birer adlandırmalardan ibarettir.

2-VARLIĞIN NİCELİĞİNE YÖNELİK TARTIŞMALAR

‘Varlık bir midir çoğul mudur?’ sorusu üzerinden tartışılan felsefi problemdir. Bu tartışmadaki görüşlerden ilki **monizm** (tekçilik) göre varlıklar özünde tek bir gerçeklik vardır. Örneğin varlığın özünde atom olduğunu savunan Demokritos monist bir filozoftur. **Düalizm** (ikicilik) varlığın özünde birbirine indirgenemeyen iki ayrı töz olduğunu savunan görüştür. Örneğin Descartes için bu tözler ruh ve bedendir. **Plüralizm** (çokçuluk) varlığın özünde ikiden fazla gerçeklik olduğu görüşündedir. Örneğin Empedokles’e göre evrenin arkhesinde toprak, su, hava, ateş bulunur.

3-VARLIĞIN NİTELİĞİNE YÖNELİK TARTIŞMALAR

a)Varlığı Oluş Olarak Kabul Edenler

Varlığı oluş olarak gören en önemli filozof **Herakleitos**’tur. Ona göre evrendeki her şey değişerek bir oluş içerisinde var olur. Herakleitos felsefesini şu benzetme ile açıklar. ‘**Aynı nehirde iki kere yıkanılmaz**’. Bu benzetmede Herakleitos nehir akıp giden bir şey olduğu için ikinci kere nehre giren bir kişi için ne nehrin aynı nehir ne de kişinin aynı kişi olmadığını belirtir. Böylece de yaşamdaki her şeyin değişim içerisinde bir döngüde hareket ettiği ‘**Değişmeyen tek şeyin değişimin kendisi**’ olduğu sonucuna varır. Ayrıca Herakleitos için yaşamda her şey zıtlıklarıyla vardır. (Gece-gündüz, siyah-beyaz, savaş-barış v.b.).Yaşamdaki bu zıtlıklar çatışma ile oluşur. Felsefede bu düşünce biçimi **diyalektik** denir.

b)Varlığı İdea Olarak Kabul Edenler

Varlığı düşünsel bir töz olarak gören öğretilere **idealizm** denir. İdealizmin kurucusu olarak Platon görülebilir.

Platon: Platon’a göre bir duyular yoluyla algıladığımız görünen dünya ile duyular dünyasının ötesinde asıl gerçek varlık alanı olan idealar dünyası vardır. Ona göre asıl gerçek olan idealar dünyasının varlıklarıdır. Duyusal dünyadaki varlıklar ideaların yalnızca birer kopyasıdır. Örneğin çiçek deyince her birimizin aklına çiçekle ilgili farklı çağrışımlar gelmesine rağmen hepimizde ortak bir ‘çiçek ideası’ vardır.

Aristoteles: Aristoteles göre de varlık ideadır. Hocası Platon’dan ayrıldığı nokta ise ona göre varlıkların özü olan idealar onların dışında değil varlıklara içkindir. Ona göre varlıklar **madde** ve **formdan** (biçim) oluşmaktadır. Madde olmadan form olmaz form olmadan da varlık kendini gerçekleştiremez. Aristoteles’e göre madde dört neden ile kendini gerçekleştirir. Bir örnek üzerinden dört nedeni açıklarsak. Seramikten bir vazo düşünelim:

Maddi neden: Bir şeyin neyden yapıldığıdır.(Seraamik)

Formel (Biçimsel) Neden: Maddenin biçim almış halidir. (Seraamiğin vazo biçimini alması)

Fail (Hareket Ettirici)Neden: Harekete geçiren tetikleyiciler, vazoyu yapan kişi ve aletleri

Ereksel Neden: Maddenin yapılış amacı.(Seraamik vazunun çiçek koymak için var olması)

Farabi:Ünlü İslam filozofu Farabi felsefesini oluştururken Aristoteles’ten etkilenmiştir. Farabi’ye göre varlık ezeli, ebedi, var olmak için bir şeye ihtiyaç duymayan **zorunlu varlık** ile var olmak için başka bir varlığa ihtiyacı olan **olanaklı varlıklar** olmak üzere ikiye ayrılır. Zorunlu varlık Tanrı iken olanaklı varlıklar Tanrı dışındaki bütün yaratılmışlardır. İslam felsefesinde etkili olan **sudur** (varlık taşkını) teorisine göre, olanaklı varlıkların hepsi Tanrı’nın varlığından sudur etmiştir.

Hegel: Hegel'e göre varlıkların özünde geist (mutlak tin, idea, akıl, ruh) vardır. Hegel'e göre her varlığın olacağı şey için karşıtıyla başkalaşarak kendini gerçekleştirmesi gerekir, bunu da **diyalektik idealizm** ile gerçekleştirir. Ona göre, varlık tez aşamasında salt bilinçtir, daha sonra antitez aşamasında kendisiyle çelişerek maddi evrenle (doğa) karşılaşır. Son olarak sentez aşamasında tez ve antitez arasındaki çelişkiler aşılarak varlık kendini gerçekleştirir. Örneğin bir nar çekirdeği aynı zamanda tohumdur, bu tohumda nar ağacı olma potansiyeli vardır. Tohum toprağa düşüp gerekli koşullar sağlanırsa filizlenir ve ağaç olabilir. Meyve veren nar ağacından dökülen tohumlar ile yeni bir ağacın oluşumu başlar. Böylece varlıklar diyalektik döngü ile var olurlar.

c) Varlığı Madde Olarak Kabul Edenler:

Varlığın özünde madde olduğunu savunan görüşe **materyalizm** denir.

Demokritos: Ona göre evrendeki her şey parçalanıp bölünemeyen, her şeyin kendisinden türediği **atomlardan** oluşmaktadır. Atomların çarpışmaları sonucunda varlıklar oluşur.

La Mettrie: Ona göre , bedenden ayrı ruh diye bir şey yoktur, asıl töz maddeden oluşur. İnsanlar da tıpkı bir makine gibidir, bedenin işleyişi ile makinenin işleyişi benzerlik gösterir.

T.Hobbes: Demokritos'un atomcu mekanik varlık anlayışı yerine cisimci mekanik varlık anlayışı koyan Hobbes için madde cisimdir. Cisim eni, boyu, derinliği olan bir şeydir ve böylece varlıkların özünü oluşturur.

K.Marx: Hegel'in baş aşağı duran diyalektik idealizm anlayışını düze çevirdiğini iddia eden Marx **diyalektik materyalizmi** savunur. Ona göre varlıkların özünde madde vardır, düşünce maddeye bağlı olan bir varlıktır. Marx'ın diyalektik anlayışında madde çelişkileriyle çatışarak kendini gerçekleştirir.

d) Varlığı Hem Düşünce Hem de Madde Olarak Kabul Edenler:

Descartes'e göre varlık birbirine indirgenemeyen iki ayrı tözden oluşur. Felsefede bu düşünce sistemi **düalizm** olarak adlandırılır. Onun için, varlık madde (uzayda yer kaplayan) ile ruh(düşünen) olmak üzere iki ayrı tözden oluşur. Bu ikisi etkileşim halinde varlığı oluştururlar.

e) Varlığı Fenomen Olarak Kabul Edenler:

Fenomenoloji (Görüngübilim) 'nin kurucusu E. Husserl, görünene değil görünenin ardındaki öze ulaşmaya çalışır. Ona göre fenomenlerin (duyu organlarıyla algıladıklarımızın) özüne ulaşmak için fenomenolojik yöntem kullanılır. Bu yöntemde fenomenlere dair daha önce edindiğimiz bilgilerimiz, önyargılarımız, görünüşteki bilgiler zihnimizde **paranteze alınır**. Paranteze aldıktan sonra geriye kalan fenomenlerin asıl özleridir. bu edinilmiş bilgi '**öze dair sezgi**' dir. Husserl gerçek olan insan bilincinin kavradığı varlıkların ötesinde onların asıl tözlerine ulaşmayı amaçlar.

4-ÇAĞDAŞ VARLIK GÖRÜŞLERİ

Yeni Ontoloji

Felsefenin asıl konusunun ontoloji olduğunu belirten Hartmann'ın geliştirdiği görüştür. Varlığın soyut ve somut katmanları ile bütünsel olarak incelenmesi gerektiğini belirten

Hartmann dört katmanlı realite kuramını ortaya koyar. Ona göre en alt varlık katmanında fizik biliminin incelediği cansız varlıkların olduğu **inorganik katman** vardır. Onun üstünde ise canlı varlıkların olduğu biyoloji biliminin ilgilendiği **organik katman** bulunur. Onun üstünde **ruhsal katman** vardır, insanlar ve hayvanlar burada bulunur ve psikolojinin inceleme alanına girer. En üstte ise aklın etkin olarak kullanıldığı insan, düşünce, din ,sanat gibi alanların olduğu **tinsel katman** vardır ve bu alanla felsefe ilgilenir.

Pragmatizm

Doğruluk ve gerçeklik gibi kavramların sonunda sağladığı fayda ile değerlendiren akıma felsefede **pragmatizm** denir. Onlara göre birçok yararlı ya da zararlı öge vardır bunların öncelik sırası sürekli değişir.

Varoluşçuluk (Egzistanyalizm)

20. Yüzyılda gelişen varoluşçu felsefe savaş ve savaşın getirdiği yıkımlar üzerine kurulmuş bir akımdır. Varoluşçu felsefenin temelinde insan ve insanın varoluşsal tutumları vardır. Varoluşçu filozoflar daha çok özgürlük, özgür irade, varlığın anlamı, varoluş-öz gibi konuları tartışmışlardır. Varoluşçuluğun temellerini sofist filozoflara kadar götürebilmemize rağmen filozof **Kierkegaard** önemli temsilcilerindendir. Hiçbir felsefi düşüncenin karmaşık insanı yapısını tam olarak anlayamayacağını savunan Kierkegaard'a göre felsefenin tek konusunun birey ve onun bireysel varoluşunu anlamak olduğunu savunur. Varoluşçuluğun asıl önemli önemli düşünürü ise **Sartre**'dir. O, sadece var olan, ne ise o olan **kendinde varlık** ile kendi bilincinin farkında olan ,kendisini inşaa eden **kendisi için varlık** arasında ayrım yapar. Sartre göre bir tek insan kendisi için varlık olarak kendi özünü oluşturur. O bu düşüncesini 'Varoluş özden önce gelir' sözüyle özetler. İnsan kendi özünü kendi belirleyendir. İnsanın bu varoluşsal serüveninde en önemli özelliği özgür olmasıdır. İnsan özgürlüğe mahkum doğar .Burada dikkat edilmesi gereken Sartre'ın özgürlük anlayışında birey seçimlerinde kendine ve diğerlerine karşı sorumlu hareket etmek zorundadır.

BİLGİ FELSEFESİNİN (Epistemoloji) KONUSU VE PROBLEMLERİ

Bilgi, bilen bir özne (süje) ile bilinen nesne (obje) arasındaki düşünmek, anlamak ,kavramak (bilgi aktı) gibi ilişkiler sonucu ortaya çıkan üründür. Empirik bilgi (gündelik bilgi),dini bilgi, sanat bilgisi, teknik bilgi, felsefi bilgi ve bilimsel bilgi gibi birçok farklı bilgi türü vardır. Felsefi bilgi ve bilimsel bilgi konusu itibariyle benzer şeyleri konu edinmekle birlikte farklılaştıkları alanlar da mevcuttur.

Felsefi Bilginin Özellikleri	Bilimsel Bilginin Özellikleri
Varlığı, doğayı, insanı somut ve metafiziksel anlamıyla kavramaya çalışır.	Varlığı, doğayı, insanı, toplumu yalnızca var olanlar boyutuyla inceler.
Öznel (subjektif) yaklaşır	Nesnel(objektif) yaklaşır
Bitmişliği ve kesinliği olmadığından yığılımlı (kümülatif) bir bilgidir.	Bulunduğu zamanda ve koşullarda kesinliği vardır, birikimli olarak ilerler
Evrenseldir(konusu itibariyle tüm insanlığı ilgilendirir)	Evrenseldir (bütün insanlığın ortak ürünüdür)
Varlığı bütüncül (tümel) olarak inceler	Varlığı seçici olarak inceler

Eleştireldir (dogmatik değildir)	Eleştireldir (dogmatik değildir)
Akıl ve mantık ilkelerine dayalı, tutarlı bilgi üretmeyi amaçlar	Bilim, akıl ve mantık ilkelerine uygun bilimsel yasalara ulaşmayı amaçlayan bilgidir
Felsefe aynı zamanda düşünce üzerine düşünce üreten (refleksif) bilgidir	

1-DOĞRU BİLGİNİN İMKÂNI PROBLEMİ

a)Doğru Bilginin İmkânsızlığı- Septisizm (Kuşkuculuk)

Septikler(kuşkucular) varlığın değişen yapısını göz önünde tutarak her şeye kuşkuyla yaklaşır. Onlara göre duyu organlarımızla algıladığımız şeyler yanıltıcı olabilmektedir. Örneğin yarısı su dolu bir bardaktaki kaşık kırık gözükebilir. Bilimsel bilgilerin bile kesinliği bulunduğu zamanda ve koşulda geçerlidir. Tarih boyunca kesin gözüyle bakılan birçok bilgi değişikliğe uğramıştır. Örneğin yıllarca maddenin en küçük yapı taşı atom olarak görülürken bugün atom altı parçacıklarının varlığı tartışılmaktadır. Tüm bu saydığımız nedenlerden ötürü septikler için her şey görecelidir (rölativizm).Sofist Protagoras ‘İnsan herşeyin ölçüsüdür’ sözüyle öznelliği savunmuş, kesin yargılardan kaçınmamız gerektiğini belirtmiştir. Sofist Gorgias için de hiç bir şey bilinemez, bilinse de diğerlerine aktarılamaz. Kuşkucu Pyrrhon’a göre nesneleri bize gözüktükleri şekilde algılarız. Duyumlarımız da öznelidir. Bu yüzden septikler için genel - geçer doğru bilgi mümkün değildir.

b)Doğru Bilginin İmkânı -Dogmatizm

Bilgi felsefesinde doğru bilginin mümkün olduğunu savunan görüş dogmatizm olarak nitelendirilir.

2-Doğru Bilginin Kaynağı Problemi

a)Rasyonalizm (Akılcılık)

Rasyonalizm, doğuştan zihnimizde deney öncesi (a-priori) bilgilerin varlığına inanır. Bu a-priori bilgiye deney ya da duyum yoluyla değil akıl yoluyla ulaşılacağını savunan görüştür. Rasyonalizmi savunan belli başlı filozofların görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

Sokrates’e göre tüm bilgiler doğuştan zihnimizde vardır bunların yalnızca hatırlanması ya da açığa çıkartılması gerekir. Sokrates bu bilginin doğurtma işlemi için bize **Sokratik Yöntem** diye bilinen bir yöntemi önerir. Bu yöntemin ilk aşamasında kişi aslında doğru bildiğin şeylerin yanlış olabileceğini, aslında kişi hiçbir şey bilmediğini anlar (**ironi aşaması**).Kendini sorgulamaya devam eden kişi en sonunda kendinde saklı olan doğru bilgiye ulaşır (**maiotik-düşünceli doğurtma aşaması**)

Platon için varlık duyu organlarımızla algıladığımız **fenomenler dünyası** ve asıl gerçek varlıkların **idealar dünyası** olarak ikiye ayrılır. Fenomenlerin bilgisi ideaların bilgisinin kopyası olup yanıltıcıdır. İdeaların bilgisi akıl yoluyla hatırlanmalıdır.

Aristoteles hocası Platon’dan farklı olarak ideaların bu dünyadaki nesnelere içkin olduğunu düşünür. Ona göre doğru bilgiye ulaşmada **tümdengelim** yöntemi kullanılmalıdır.

Tümdengelim genel ilkelerden hareket ederek tek tek olaylar hakkında bir yargıya ulaşma yöntemidir.

Descartes diğer rasyonalist filozoflardan farklı olarak insanda hazır bilgi olmadığını savunur. Akıl ve bilme yetisi insanı diğer varlıklardan ayıran özelliğidir. Descartes, doğru bilgiye ulaşmak için şüpheyi kullanır. Düşünmek şüpheyile başlar, açık -seçik doğru bilgiye ulaşıncaya kadar bu şüphe devam eder. Düşünen insan düşünme eyleminde bulunabiliyorsa varlığından şüphe edilemez. Descartes böylece ünlü argümanına ulaşır: ‘**Düşünüyorum o halde varım**’ (Cogito ergo sum)

Şüpheyi doğru bilginin mümkün olmadığını kanıtlamak için amaç olarak kullanan septiklerden farklı olarak Descartes şüpheyi doğru bilgiye ulaşmada bir araç olarak kullanır. Descartes’ın şüpheciliği ‘**Metodik (yöntemsel) Şüphecilik**’ olarak literatürde geçer.

b)Empirizm (Deneycilik)

Rasyonalizmin tersi bir düşünceyle empirizm için insanların doğuştan getirdikleri bilgiler yoktur. Tüm bilgiler deneyim sonrası ortaya çıkar yani tüm bilgiler deney sonrası **(a-posteriori)**dir. Empirizmin en ünlü savunucusu John Locke’dur. Ona göre insan zihni boş bir levha gibidir **(tabula rasa)**. İnsan yaşamı boyunca edindiği deneyimler, duyarlar aracılığıyla elde ettiği izlenimlerle doğru bilgiye ulaşır. Locke bilginin deneyimle kazanıldığını örneklemek için küçük bir çocuğun elini sobaya değmeden elinin yanabileceğini bilemeyeceği örneğini verir.

c)Kritisizm (Eleştirelçilik)

Kant’a göre ‘Bütün bilgiler deneyle başlar fakat deneyden doğmaz. Onun için doğru bilginin iki kaynağı akıl ve deneyimdir. Doğuştan getirdiğimiz hazır bilgiler olmasa da insan zihnindeki kategoriler aprioridir. İnsanlar deneyimlerini bu kategoriler yardımıyla doğru bilgiye dönüştürürler.

d) Pozitivizm (Olguculuk)

Doğru bilginin kaynağının deney ve gözlem olduğunu savunan düşüncedir. Pozitivizm için bilimsel bilgi geçerli bilgidir, metafizik bilgisi deney ve gözleme dayanmadığından anlamsızdır. Pozitif bilimlere özellikle doğa bilimlerine ilginin arttığı 19. yüzyılda etkili olan pozitivizmin en önemli temsilcisi **A.Comte**’dur. Comte aynı zamanda sosyolojinin isim babasıdır. Ona göre insanlık üç aşamadan geçer: Teolojik (Her şeyin din ve mitlerle açıklandığı),metafizik (Her şeyin soyut kavramlarla açıklandığı),son olarak pozitif (her şeyin bilimle açıklandığı) aşama.

e)Analitik Felsefe (Çözümleyici Felsefe)

Felsefenin asıl uğraşısının dil çözümleri ile analiz yapmak olduğunu savunan görüştür. Bu görüşün ortaya çıkmasında pozitivizmin etkileri görülür. Önemli temsilcisi **Wittgenstein**’dır. Kelime ve söz dizinlerini felsefi ve bilimsel bir açıdan ele alırlar.

f)Pragmatizm (Faydacılık)

Pragmatizme göre bir bilginin doğruluğu sağladığı yarara göre ölçülür. Bu nedenle pragmatizm sonuç odaklı bir yaklaşım sergiler. En önemli temsilcilerinden biri **William James**’tir. Onun için önemli olan pratik hayatta fayda sağlayan şeylerdir. Pragmatizmi savunan diğer bir filozof ise **John Dewey**’dir O, pragmatizmin felsefesini eğitim alanına uygulamıştır. Eğitim anlayışı çocuk merkezli olup, okullarda çocukların gündelik hayatta kullanabilecekleri bilgilerin öğretilmesi gerektiğini savunur.

g) Sezgicilik (Entüisyonizm)

Sezgicilere göre doğru bilgiye akıl gibi mekanik bir şeyle varılamaz. Akıp giden yaşam ancak sezgilerle kavranabilir. **Henri Bergson**'a göre akıl yalnızca maddeyi bilebilir oysaki asıl kavranması gereken bir oluş içerisindeki yaşamdır. Hayat atılımı olan akışın bilgisine de ancak sezgilerle varılabilir. İslam filozofu **Gazali**'ye göre de Tanrı'nın bilgisine imanla (inançla) ulaşılır. Ona göre mutlak bilginin kaynağı Tanrı'nın bilgisine ulaşabilmek için insanın kalbini tüm kötülüklerden arındırmalıdır. Böylece gönül gözü açılan insan Tanrı'nın bilgisine ulaşacaktır.

h) Fenomenoloji (Görüngübilim)

Fenomenolojinin en önemli temsilcisi Edmund Husserl için fenomenler yanıltıcı olabilir. Onun amacı görünen değil görünenin ardındaki öze ulaşmaktır. Bunu yaparken '**paranteze alma**' dediğimiz yöntemi bize önerir. Paranteze alma yöntemiyle şeylerin dış görünüş özellikleri ile mantıksal ya da biçimsel her türlü yargıyı zihnimizde paranteze aldığımızda geriye şeylerin gerçek özlerinin kalacağı savunulur.

3-Doğru Bilginin Ölçütü Problemi

Bilgiyi doğru olarak nitелеmek için hangi kriterlere bakılmalıdır? sorusu üzerinden tartışılır.

a. **Uygunluk Kuramı:** Bu görüşe göre doğruluk ölçütü uygunluktur. Edinilen bilgiler nesnesine uygunsa doğrudur.

a. **Tutarlılık:** Bir önermenin ya da bilginin doğru olması için çelişmemesi gerekir.

b. **Apaçlık:** Doğru bilgi hiç bir kuşku ve anlaşmazlık bırakmayacak şekilde herkeste aynı etkiyi uyandıracak biçimde hem açık hem de seçik olmalıdır.

c. **Tümel Uzlaşım:** Doğru bilgi herkesin ya da çoğunluğun doğru kabul ettiği bilgidir.

d. **Yarar:** Bir bilgi sonuçta yarar sağlıyor, işe yarıyorsa doğrudur. En fazla sayıda kişiye en büyük ölçüde yarar sağlayan bilginin doğru olduğu savunulur.

BİLİM FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Tarih boyunca evreni ve insanı açıklamaya çalışan bilim ve felsefe sıkı bir ilişki içerisinde olmuştur. Bilim felsefesi bilimin insan yaşamındaki önemi nedir? Bilim hangi yöntemleri kullanmalıdır? Bilimsel düşüncenin işlevi nedir? gibi sorular üzerinden bilimin ne olduğunu, sınırlarını, değerini anlamaya ve açıklamaya çalışır.

Bilimin Özellikleri

- Bilim olgusaldır
- Tutarlı ve mantıklıdır
- Bilim eleştireldir
- Bilim dinamiklidir
- Bilim nesneldir (objektif)
- Bilim evrenseldir
- Genellenebilir bilgilerden oluşur
- Birikimli olarak ilerler
- Bilim seçicidir

Bilimin tarihsel serüvenine baktığımızda Ortaçağda skolastik düşüncenin etkisiyle gerilerken, Modern Çağda aklın ön plana çıkmasıyla bilimin değerinin arttığını söyleyebiliriz. Bilime iki tür bakış açısı vardır:

1-Ürün Olarak Bilim

Ürün olarak bilim anlayışına göre bilim, bilim insanlarının bilimsel yöntemlerle elde etmiş oldukları ürünlerdir. **Mantıkçı pozitivizm** olarak da anılan bu görüşe göre bilim nesnel, kesinlik taşıyan, birikerek ilerleyen bilgiler yığını sonucu oluşmuş kuramlardır. Bilimi ürün olarak gören bu anlayış bilimin dilini, yapısını ve yöntemini açıklamayı amaçlar. Önemli temsilcilerinden biri olan Reichenbach bilimi anlayabilmemiz için bilim dilini incelememiz gerektiğini söyler. Bilimin dilini gündelik dile benzetir. Bilim dilini çözümlerken sentaks (söz dizimi), semantik (anlambilim) çalışmaları önemlidir. Bu anlayışa göre, bilim de önemli olan doğrulanabilirliktir. Metafizik, estetik, etiğin önermeleri doğrulanamadıkları için bilim değildirler. Bilimsel yöntem konusunda ise Hempel tümevarım ve tümdengelim birleşimini savunsa da ağırlıklı olarak tümdengelim daha önemli olduğunu savunur. Ona göre bilimsel açıklamalar mantıksal uygunluk ve deneysel uygunluk koşullarını sağlamalıdır. Carnap'a göre de bilimsel önermelerin doğru olabilmesi için sembolik mantık diliyle ifade edilmiş olması gereklidir.

Bilimsel Yöntem

Bilimsel bir araştırma yapılırken açıklamalara ve genellemelere ulaşmak için izlenen yola bilimsel yöntem denir. Bilimsel yöntemin aşamaları kısaca şöyledir:

1-Problemin Belirlenmesi: Bilimsel araştırmanın ilk aşamasında neyin araştırılacağı belirlenmelidir. Problem bilimsel olarak araştırılabilir olmalıdır.

2-Veri Toplama: Araştırma problemi belirlendikten sonra, problemle ilişkili deney ve gözlem ile veriler toplanmalıdır.

3-Hipotez (Varsayım) Kurma: Bir problemle ilişkili önerilen geçici çözüm yoluna hipotez denir.

4-Deney Yapmak: Hipotezin doğruluğunu sınamak için yapılan kontrollü deneylerdir.

5-Teori Geliştirmek: Hipotezlere göre daha fazla geçerliliği olmakla birlikte yürütülebilme imkanını içerisinde barındıran deneylerle ispatlanmış bilimsel doğrulara teori denir.

6-Yasa: Kuramların hiçbir yanlışlık içermeyecek durumda kesinlik taşıma halinde yasa oluşur.

2- Etkinlik Olarak Bilim

Etkin olarak bilim anlayışına göre bilim, bilim insanlarının bir etkinliğidir. Ürün olarak bilim anlayışı nesnelliği savunurken, bu görüşe göre bilim o dönemin değerlerinden, inançlarından etkilenir. Bilim insanları tamamen nesnel olamazlar çünkü yaşadıkları toplumun kültüründen, inançlarından etkilenirler. Görüşün iki önemli düşünürü T.Kuhn ve S.Toulmin'dir.

Kuhn'un görüşlerinin temelinde **paradigma** kavramı vardır. Paradigmayı belli bir dönemde bilim çevrelerince kabul görmüş yaygın görüş olarak tanımlayabiliriz. Kuhn için klasik bilim anlayışından farklı olarak bilim statik değil dinamik olarak ilerler. Bilimsel ilerlemeler bir paradigmadan diğerine geçişle devrimsel bir şekilde olur. Bilim, bilim insanlarının gerçekleştirdiği bir etkinliktir. Kuhn'a göre bilim insanının bilim anlayışı onun kişisel özellikleri, inançları, beklentileri tarafından şekillenir. Bilim insanının tamamen nesnel olması beklenmemelidir. Kuhn 'Bilimsel Devrimlerin Yapısı' adlı eserinde bilimsel ilerlemeleri şu şekilde özetler:

a)Bilim Öncesi Dönem: Bu dönemde belirli bir bilimsel görüş veya kuram belirgin değildir. Zamanla bilimsel bir görüş öne çıkar ve bilim insanları tarafından kabul görürse paradigma haline gelir. Bilim topluluğu kabul ettikleri bu paradigmayla olguları açıklamaya çalışır.

b)Olağan Bilim Dönemi: Bir paradigmayla bütün problemler çözülmeye çalışılır. Bilim insanları zamanla daha ayrıntılı açıklamalar yapma ihtiyacı güderler.

c)Bunalımlar Dönemi: Mevcut paradigmayla problemler çözülmeye çalışılırken zamanla mevcut paradigma her şeyi çözemez hale gelir ve beklentileri karşılayamaz. Böylece uyuşmazlıklar artar.

d)Bilimsel Devrim Dönemi: Mevcut paradigmanın getirdiği krizi aşmak için ortaya yeni bir paradigma öne sürülür. Önceleri yeni paradigma tepkiyle karşılanırsa da zamanla bilim çevresi tarafından kabul görür. Böylece yeni paradigma eskisini yıkarak yerine kendisi geçer. Kuhn bu sürece bilimsel devrim adını verir. Kuhn'a göre yeni paradigma da zamanla bunalıma girecek ve yerine yenisi geçecek, bu döngü böylece devam edecektir.

Klasik bilim anlayışına eleştirel yaklaşan diğer bir isim ise Karl Popper'dır. Popper Carnap'ın 'doğrulanabilirlik' ilkesini eleştirerek onun yerine '**yanlışlanabilirlik**' ilkesini koyar. Ona göre bilimselliğin ölçütü bir bilginin hangi koşullarda yanlışlanabilir olduğudur çünkü tümevarımla varılan bilgiler olasılıklıdır. Popper görüşünü şu örnek üzerinden temellendirir: Tümevarım ile ulaşılan 'Bütün kuğular beyazdır' önermesi tek bir siyah kuğunun gözlenmesi ile yanlışlanabilir.

AHLAK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Ahlak, bir arada yaşayan insanların toplum içerisindeki ilişkilerini düzenlemek için kendiliğinden biçimlenmiş, ortak kabule dayalı her türlü ilke ve düzenlemelerdir. Etik terimi Yunanca "kişilik, karakter" anlamına gelen "ethos" sözcüğünden türemiştir. Etik daha çok felsefenin bir alanı olup doğru yaşam için gerekli ilkelerin tartışılmasıdır. Ahlak felsefesi iyi-kötü kavramlarını, ahlaki eylemin nitelikleri ve amacı, özgürlük ve sorumluluk ilişkisi, erdem ve yaşam ilişkisi gibi ahlakın temellerini inceleyen felsefenin alanıdır.

Özgürlük ve Sorumluluk İlişkisi

'İnsanlar ahlaki kararlarını alırken özgür iradeleriyle mi davranırlar?' sorusu üzerinden şekillenen tartışmadır. Bu konudaki çeşitli görüşleri şöyle özetleyebiliriz:

Determinizm(Belirlenimcilik) göre insanların tüm kararları ve davranışları içten ve dıştan gelen faktörler belirlenmiştir .Belirli temsilcileri Epiktetos, Spinoza, Schopenhauer gibi filozoflardır.

İndeterminizm göre determinizmin tersine insanlar belirlenmişliği yaşamazlar, davranışlarında tamamen özgürdürler. İndeterministler deterministleri belirlenmiş bir yaşamı yaşıyorsak davranışlarımızın sorumluluğunu almamıza gerek olmamalı sonucu nedeniyle eleştirirler. Bu görüşün en önemli temsilcisi Jean Paul Sartre'dır. (İnsan özgürlüğe mahkumdur)

Otodeterminizm Kant'ın savunduğu bu görüşe göre insan doğası itibarıyla tam olarak özgür değilse de ahlaki kararlarında özgürdür. İnsanın bu özgürlüğün de bir sınırı vardır, bu sınır insan aklının kendisinin koyduğu sınırlardır.

Fatalizm (Kadercilik) İnsanın kaderinin Tanrı tarafından belirlendiğini ve bunun değiştirilemeyeceğini savunan görüştür.

Liberteryenizm bireysel özgürlükleri savunur, kamusal ve özel hiçbir alanda kısıtlama olmamalıdır.

İslam düşünürlerinin bu konudaki görüşleri ise şöyledir:

Cebriye: Davranışı yaratan Allah'tır ve insan davranışında özgür değildir. Bu nedenle insan davranışlarından sorumlu tutulamaz.

Mu'tezile: İnsan özgür iradesiyle davranışlarını gerçekleştirir. Bu nedenle insan davranışından sorumludur.

Eş'ariyye :Allah'ın belirlediği davranışlar çerçevesinde insanın seçim özgürlüğü vardır. Bu mutlak bir özgürlük değildir. Eş'ariyye kelamcılarına göre de insan davranışlarından sorumludur.

Maturidi: İnsanın uyacağı kuralların takdiri Allah'tandır; bununla birlikte akıl ve irade sahibi insan seçimlerinde özgürdür. Maturidi kelamcılarına göre de insan davranışlarından sorumludur.

EVRENSEL AHLAK YASASININ VARLIĞI PROBLEMİ

A)Evrensel Ahlak Yasasını Reddedenler

Bu görüşü benimseyen felsefi akımlara göre evrensel bir ahlak yasası mümkün değildir.

a)Kinik Ahlakı: Anthistenes 'e göre erdemli yaşamak için her türlü dünyevi hazdan (mülkiyet, aile, din gibi) uzak durulmalıdır. Kinizm felsefesini hayata geçiren filozof ise bir fıçıda yaşayan Diogenes'dir. Kinizm felsefesine göre her türlü kişisel ve toplumsal ihtiyaçlar insanların özgürlüklerini kısıtlayarak onları mutsuz eder. İnsan mutlu olmak istiyorsa basit ve sade yaşamalı, her türlü dünyevi ve toplumsal gereksinimlere karşı kayıtsız olmalıdır.

b)Hedonizm (Hazcılık) göre insan acıdan kaçarak haz peşinde koşar. İnsana haz veren şeyler iyi, acı veren şeyler kötüdür .Aristippos için insanın yaşam ereği mutluluktur. İnsanı mutluluğa götüren yolda hazlarının peşinden gitmektir. Diğer bir hazcılığı savunan düşünür ise Epikuros'tur. Onun Aristippos'tan ayrıldığı nokta insanların bedensel hazların değil tinsel hazların peşinden gitmeleri gerektiğini savunmasıdır. Ona göre erdemli olmak için 'ölçülü davranmak' gereklidir. Ölçülü davranmayı öğrenen kişi bilge kişi olacaktır. Bilge kişi kendini, ihtiyaçlarını bilen bir kişi olarak ruhsal dinginliğe kavuşacaktır.

c)Bencillik (Egoizm):Hobbes'a göre insan doğası itibariyle bencildir. İnsanları harekete geçiren içgüdüsel bir davranış olan 'kendini koruma güdüsü'dür. İnsanın kendi çıkarını korumak için yaptığı tüm bencilce davranışlar yaşamın mutlak ilkesidir.

d)Anarşizm :Bireyi temel alır. Onlara göre insan doğası itibariyle iyidir fakat her türlü otoriteye bağlı kurum insanın özgürlüğünü kısıtlayarak doğasını bozar. İnsan üzerindeki tüm kısıtlamalar ve otoriter kurumlar kaldırılmalıdır. Daha az devlet daha çok toplumu savunurlar. Özel mülkiyet bireylerin haklarını kısıtladığından kaldırılmalıdır. En önemli temsilcileri Proudhon, Stirner , Kropotkin ve Bakunin'dir.

e) Fredrich Nietzsche akli değil istenci, toplumu değil bireyi üstün gören bir bakış açısı vardır. Ona göre iki tür ahlak vardır .Biri 'efendi ahlakı' diğeri ise 'köle ahlakı'. Efendi ahlakı gurur ve güce önem verirken köle ahlakı sıcakkanlılığa, duygulara önem verir. Nietzsche için güçlü olmak önemlidir. 'Güç en yüce erdem, zayıflık biricik kusurdur'. Güçlü olmak için sürü ahlakına ve onun dayatmalarına uymamak gerekir.

f) Jean Paul Sartre Varoluşçuluğun en önemli temsilcisi Sartre için insan kendini inşa edendir. İnsan kendi özünü kendi yapar, bunu yaparken de tamamen özgürdür. İnsan bu hayatta özgürce davranırken hem kendine hem de diğerlerine karşı sorumludur.

B)EVRENSEL AHLAK YASASINI KABUL EDENLER

Bu görüşü savunan filozoflar için evrensel ahlak yasası mümkündür.

a)Stoa Ahlakı:Kurucusu Kıbrıslı Zenon en önemli temsilcisi Epiktetos'tur. Stoa ahlakına göre insan mutluluğa doğaya uygun yaşamakla, ölçülü davranarak, dengeyi bozucu istek ve arzulardan uzak durarak ulaşır. Onlara göre Doğa ve Tanrı özdeşdir. İnsan Doğanın yasalarına uyarak Tanrı'nın yasalarına uymuş olur. Böylece birey Stoacıların 'apathia' diye adlandırdıkları bilgeliğin özü huzur ve mutluluğa ulaşır.

b)Sokrates: Onun için 'Bilgi erdemdir'. Bilgili olmak erdemli olmayı, erdemli olmakta 'iyi' yi getirir. Sokrates için 'Hiç kimse bilerek kötülük yapmaz. İnsanları kötülüğe yönlendiren bilgisizlikleridir.

c)Platon:Ona göre ahlaklı davranmanın yolu 'iyi ideasına uygun davranmaktır. Etrafımızda gördüğümüz her şey ideaların birer kopyasıdır, bu nedenle yanıltıcı olabilir. Gerçek olan tek şey iyi ideasıdır. İnsanları bu yanıltıcı dünyada iyi ideasına yöneltecek şey ise aklıdır. Akıl, iyiyi bilebilir.

d)Aristoteles: Ona göre mutluluk erdeme uygun olan davranıştır. Günümüzde 'altın orta' diye bilen Aristo'nun görüşüne göre insan mutlu olmak istiyorsa aşırı uçlardan kaçınmalı, ölçülü davranmalıdır. Örneğin cesaret ne aşırı atılınca davranmakla ne de aşırı korkak davranmakla kazanılır.

e)Farabi:Farabi'ye göre iki tür varlık vardır. Ezeli, ebedi, var olmak için başka şeye ihtiyaç duymayan mutlak varlık yani Tanrı ve mutlak varlıktan çıkan Tanrı dışındaki her şey yani zorunlu varlıklar. Tanrı bütün bilgilere sahip olandır ve ilk olarak akıllıları yaratmıştır. İnsan ahlaklı davranacaksa akıl ve bilgi ile iyiyi seçmelidir.

f)Spinoza: Onun panteizm anlayışına göre Tanrı ve evren bir ve aynıdır. Evren Tanrı'dan zorunlu olarak çıkmıştır. Bu nedenle evrenin yasalarının akıl yoluyla bilinmesi Tanrı'nın yasalarının da bilinmesi anlamına gelir. Spinoza'ya göre insanı tutsak eden tutkularıdır. Ahlaklı davranmak istiyorsak bu tutkulardan kendimizi arındırmalıyız.

h) Kant: Kant'a göre ahlak yasalarına uymak bir ödevdir. Ödev, yerine getirmeyi kişinin kendinin seçtiği ve sorumluluğunu üzerine aldığı bir buyruktur ve tüm insanlar için geçerlidir. Bu buyruk, her türlü çıkar ve beklentinin ötesindedir. Davranışların niyetine bakıldığında temelinde ödev duygusu yer alıyorsa bu davranış iyidir. Kant'ın ahlakla ilgili maksimleri ise şöyledir:

1- "Öyle eylemde bulun ki eyleminin gerisindeki maksim, herkes için geçerli evrensel bir yasa olsun!"

2-"Kendinde ve başkalarında insanlığı bir araç olarak görecektir şekilde değil de onu bir amaç edinecek şekilde davran."

3-"Her zaman akıllı iradeni, evrensel bir yasa koyucu olarak görevde bulunacağı şekilde davran."

Utilitarizm (Faydacı Ahlak)

Faydacı ahlakta niyetten çok sonuç önemlidir. Bentham ve Mill tarafından geliştirilen faydacı ahlaka göre olabildiğince çok kişiye maksimum fayda sağlayan davranış etikdir. Mill'e göre kişi yalnızca kendisi değil herkes için yararlı olacak şekilde davranmalıdır.

Sezgi Ahlakı

Henri Bergson'a göre iki tür ahlak vardır. Birincisi içgüdüye dayalı eylemlerin sonucu törelere dönüşen baskıcı **kapalı ahlak** yapısıdır. İkincisi ise baskıya değil yaratıcı, ilerici bir yapıya

sahip olan **açık ahlak** yapısıdır. Açık ahlak yapısı bireysel özgürlüğe dayalıdır. Bergson'a göre açık ahlak yapısının görüldüğü toplumlarda ilerleme olur.

ANADOLU BİLGİNLERİ

Mevlana Celalettin Rumi: İlk Anadolu bilginlerimizden biridir. Mevlana'nın felsefesinin temeli hümanizme dayanır. Onun gözündeki ayırım yapmadan tüm insanlar kıymetlidir. İnsan sevgisi ve insani değerlere verdiği önem felsefesinin ruhunu oluşturur. Mevlana 'Allah aşkıyla' yanıp tutuşur. Fani dünyanın maddesel ve bedensel hazları insanı Allah yolundan uzaklaştırır. İnsan kendini bilerek Allah yolunda Allah ile bütünleşerek var olur.

Yunus Emre: Onun felsefesinin ruhunu 'Allah sevgisi' oluşturur. Allah sevgisi de Allah'ın yarattıklarını sevmekle olur. Kimsenin kalbini kırmamak, hoşgörülü olmak, büyüklük taslamamak öğretisinin temellerini oluşturur.

Hacı Bektaş Veli: Onun felsefesinin temelinde insan sevgisi, hoşgörü ve eşitlik vardır. İlim ve bilim Allah yolunda bize rehberlik eder. Allah korkusuyla değil Allah aşkıyla yaşamamız gerektiğini bizlere öğretir.

UYGULAMALI ETİK

Teorik ahlak ilkelerinin pratik problemlere uygulanmasına uygulamalı etik denir.

Meslek Etiği: Mesleki alanda uyulması gerekli etik kuralları tartışılır. Örneğin hekimlerin ya da hakimlerin uyması gerekli mesleklerinin getirdiği etik kuralları nelerdir? Mobbing nedir ve ahlaken neden yanlıştır? gibi problemler tartışılır.

Biyomedikal Etik ve Biyoetik: Canlıların soylarının devamı, türlerin bozulmaması, genetik çalışmaların etik kodlarının tartışılmasıdır. Ötenazi hak mıdır? Klonlama olmalı mıdır? Genetiği değiştirilmiş ürünler sağlıklı mıdır? gibi problemler tartışılır.

Çevre Etiği: Yaşadığımız çevreye karşı ne gibi sorumluluklarımız vardır? ana problemi üzerinden tartışılır. Doğadaki bozulmalarda insanın rolü nedir? Çevre ve iklim krizini önlemek için neler yapmalıyız? gibi problemler tartışılır.

Enformasyon Etiği: Haberleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte değişen dünyadaki etik problemlerin tartışılmasıdır. Bilgiye erişim hakkı nedir? Gerekliğinde sansür uygulanmalıdır? Telif hakkı nedir? İntihal nedir? gibi problemler tartışılır.

Hayvan Etiği: Hissedebilen hayvanların hakları nelerdir? Hayvanların denek olarak kullanılması etik midir? Veganizm nedir? gibi problemler tartışılır.

DİN FELSEFESİ KONUSU VE PROBLEMLERİ

Din, insanlığın ilk zamanlarından beri var olan önemli bir toplumsal olgudur bu nedenle felsefe tarihinde tartışılacak konulardan biri olmuştur. **Teoloji** kavramının anlamı 'Tanrı bilimi' anlamına gelmektedir. Teoloji belirli bir dini tüm ayrıntısıyla aktaran dogmatik bir yapıdadır. Din felsefesinin amacı ise din olgusunu akıl ve mantık çerçevesinde tartışılmasıdır. Din felsefesi bütün dinlere eşit mesafede duruş sergileyerek, dine eleştirel yaklaşır. Felsefenin dine bakış açısı nesnel, tutarlı ve sorgulayıcı bir şekildedir.

DİN FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

A-Tanrı'nın Varlığı Problemi:

1-Tanrı'nın Varlığını Kabul Eden Görüşler

Teizm: Tanrı'nın en ulu, en yüce, her şeyin yaratıcısı olduğunu savunan görüştür. Tek Tanrı inancı **monoteizm**. Çok Tanrı inancı **politeizm** olarak tanımlanır.

Deizm: Bu görüşe göre, Tanrı vardır, evreni yaratmıştır fakat bir daha işleyişine müdahale etmemiştir. Deizm Tanrı'nın varlığını kabul etmekle birlikte belli bir dinin ilkelerini benimsemeyen görüştür.

Panteizm: Bu görüşe göre Tanrı ve evren bir ve aynıdır. Tanrı evrene içkindir. Evrende var olan her şey bir bütün halinde Tanrı'nın kendisidir.

Panenteizm (Vahdet-i Vücut): Maddi evrenin Tanrı'nın bir parçası olduğunu savunan görüştür. Bu görüşe göre maddi evrende gördüğümüz her şeyde Tanrı'dan bir parça vardır. Panenteizm görüşünü panteizmden ayıran nokta ise Tanrı'nın evrene hem içkin hem de aşkın olmasıdır. Tanrı hem sonlu hem sonsuz, hem değişmeyen hem de değişen bir yapıdadır.

2-Tanrı'nın Varlığını Reddeden Görüş:

Ateizm: Bir yaratıcının varlığını dolayısıyla dinlerin varlığını kabul etmeyen görüştür.

3-Tanrı'nın Varlığının ya da Yokluğunun Bilinemeyeceğini Savunan Görüş:

Agnostisizm: Tanrı'nın varlığı problemi somut bir olguya dayanmadığı için varlığının ya da yokluğunun bilinemeyeceğini savunan görüştür.

B-Tanrı'nın Varlığının Kanıtlanması Problemi:

Tanrı'nın varlığının kanıtlanması yolunda din felsefesinde çeşitli kanıtlar öne sürülmüştür.

Ontolojik Kanıt: Hristiyan felsefesinde Anselmus gibi düşünürler tarafından Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için öne sürülmüştür. Bu görüşe göre yetkin olmayan insan zihninde mutlak yetkinlikteki Tanrı fikri daima vardı. Tanrı bu fikri insan zihnine kendisi koymuştur bu da Tanrı'nın varlığının kesin kanıtıdır.

Kozmolojik Kanıt: Bu görüş 'ilk neden' olarak bilinir. Nedensellik ilkesine dayanır, evrendeki tüm varlıklar kendilerinden önceki varlıklardan gelmektedir. Geriye doğru gidildiğinde de bir ilk yaratıcıya ihtiyaç vardır. Bu varlıkta yoktan var olan, var olmak için başka bir varlığa ihtiyaç duymayan Tanrıdır. İslam felsefesinde kozmolojik kanıt benzer şekilde 'hudüs' felsefi Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışır. Gazali, her yaratılanın (hadis) yaratılmasının (hudüs) bir sebebi olması gerektiğini, hadis olan evrenin hudüsünün Tanrı olduğunu savunur.

Teolojik (amaç-düzen) Kanıt: Evren gözlemlendiği zaman kusursuz işleyen bir düzen olduğu gözlemlenebilir. Bu kadar kusursuz bir düzen kusurlu bir varlık tarafından yaratılmış olamaz. Bu ebedi düzeni ve işleyişini yaratanın Tanrı olduğu savunulur. Bu görüşü destekleyenlerden birisi de ünlü bilim insanı Newton'dur. Benzer şekilde İslam düşünürlerinden El Kindi de

Alemde gözlemleyebileceğimiz düzen ve uyumun olmasının Yaradan'ın varlığına ilişkin bir başka delil olduğunu savunur.

Ahlak Kanıtı: Kant tarafından Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için ortaya atılmıştır. Kant'a göre insanların erdemli ve ahlaklı davranabilmesi için Tanrı'ya ihtiyaçları vardır. Ona göre en yüksek iyinin gerçekleşmesi için mutlak güç olan Tanrı'ya ihtiyaç vardır.

Dini Tecrübe Kanıtı: Bu görüşe göre, kişinin Tanrı'yla ilişkili sezgisel bir kavrayış ile dini bir tecrübe yaşamasıdır. Bu tecrübe ile kişinin inancı bilgi haline gelir. Bu deneyimi yaşayan kişiler Tanrı'yla karşılaştıklarında, onunla bütünleşir varlıklarının tamamlandığını hissederler.

İnayet-İhtira Kanıtı: İslam alimlerinden biri olan İbn Rüşd 'ün ortaya attığı **inayet**(iyilik) deliline göre, Allah'ın her şeye yeten mutlak bilgisiyle alemini yaratmıştır. Bu alem yaratılanların varlığını sürdürebilmesi için mükemmel bir iyilik düzen ile insanın yaşaması için her şeyiyle uyumlu bir alemdir. **İhtira** (yaratma) deliline göre ise, evrendeki her şey mutlak yaratıcı Allah tarafından yaratılmıştır. Aleme baktığımızda bunca güzellik, yüce Allah tarafından yaratılmıştır.

C-KÖTÜLÜK PROBLEMİ

Din felsefesinde kötülük problemi olarak tartışılan konu, 'Tanrı mutlak iyilik istiyor ve her şeye gücü yetiyorsa neden dünyadaki kötülükleri engellemiyor?' sorusu ekseninde iyilik, kötülük, özgür irade gibi konuları tartışır. Kötülük problemi ateizmin Tanrı'nın var olmadığını kanıtlamak için başvurdukları temel argümandır. Hristiyan ve İslam düşünürleri bu argümanı eleştirmişlerdir.

Augustinus, Tanrı'nın yaratılanlara daima iyiliği emrettiğini, buna rağmen insanların kötülüğe doğru da yönelebileceğini belirtir. Burada özgür irade kavramı insanların iyi ya da kötüyü seçmeleri açısından belirleyicidir. Augustinus'a göre Tanrı insanlara özgür iradeleri ile seçme hakkı vermiştir. İnsanların iyi ya da kötüyü seçmeleri onların sorumluluğundadır. Benzer şekilde **Aquinas** 'a bireylerin kötülüğü seçmeleri onların irade yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Ünlü İslam filozoflarından **İbn-i Sina** 'ya göre diyalektik bir bakış açısıyla iyiliğin anlaşılabilmesi için kötülüğe ihtiyaç vardır. Onun için de kötülük kusurlu olan insanın erdemden uzak oluşundan kaynaklanır.

D-EVRENİN SONLU OLUP OLMADIĞINA YÖNELİK GÖRÜŞLER

Din felsefesinde tartışılan konulardan biri de 'evrenin yaratılışı', 'bir başlangıcı ve sonu olup olmadığına' yöneliktir. Materyalist görüşlere göre her şey maddeden yaratılmıştır. Bu nedenle evren yaratılmamış, ezeli ve ebedi sonsuz bir yapıdadır. İslam filozoflarından Farabi ve İbn-i Sina gibi düşünürler yoktan yaratma ve ezeli evren anlayışını bileştirmeye çalışmışlardır. İbn-i Sina'ya göre Allah evrenden zamansal olarak değil öz ve sıra önceliği itibarıyla öncedir. Agnostisizm ise metafiziksel konular hakkında yargıda bulunmayacağını savundukları için evrenin sonlu mu sonsuz mu olduğu konusunun bilinemeyeceğini savunurlar. Tek Tanrılı dinler için ise Tanrı evreni belirli bir amaç için yaratmıştır bu nedenle bir başlangıcı olduğu gibi kıyamet ile bir son yaşayacaktır. Modern çağa geldiğimizde bilimsel gelişmeler, kozmoloji (evren bilimi) alanına yönelik gelişmeler ile evrenin ezeli ve edebi tartışması bilimin konusuna girmiştir. Bilimin bu konudaki genel görüşü 'Big Bang Teori' ile evrenin çok yoğun bir enerji patlamasıyla oluştuğu şeklindedir. Bilim için evrenin bir başlangıcı ve sonu vardır.

E-RUHUN ÖLÜMSÜZLÜĞÜ VE ÖLÜMDEN SONRA YAŞAM PROBLEMİ

Ölüm insan için bir son mudur? Eğer ruh var ise öldükten sonra ruhumuza ne oluyor? bu gibi sorular felsefeciler arasında uzun yıllardır tartışılmaktadır. Materyalist filozoflara göre her şey maddeseldir. Atomlardan oluşan bedenlerimiz ölünce yok olmaktadır. Bedenden ayrı bir ruh olmadığını savunan materyalistler için beden yok olunca ruh da yok olmaktadır. Bu nedenle bu görüşe göre değerli ve anlamlı olan yaşamın kendisidir.

İnsanın beden ve ruhtan oluştuğunu savunan filozoflar ise bedenin öldükten sonra da ruhun varlığının devam ettiğine inanırlar. Ruhun ölümsüzlüğüne inanan **Platon** için idealar evrenindeki yaşamdan önce var olan ruh ölümsüzdür. Bedene bağımlı olan ruh bir gün bedenden kurtulup özgürleşecektir. **Berkeley**'e göre uyku ya da ölüm halinde bile algılamaya devam eden ruhtur. Ruh bedenden bağımsızdır. Beden yok olsa da ruh varlığını sürdürür. İslam filozoflarına göre de ruh ölümsüzdür. Örneğin **İbn-i Sina**'ya göre ruh (nefis) bedenin ölümünden sonra da varlığını sürdürür. **Gazali**'ye göre de bedenin yok olmasından sonra ruh ne ölür ne de yok olur. Tek Tanrılı inanç sistemleri için asıl önemli olan bu dünya değil öte dünyadır. Öte dünyaya göç eden de ruhtur. Tek Tanrılı inanç sistemleri için ruh yok olmaz, ölümsüzdür.

SANAT FELSEFESİ

Gündelik dilde güzellik kavramıyla eş anlamlı kullandığımız estetik kavramı, Antik Yunan'da 'aisthesis' duyuşsal algı kökeninden türemiştir. **Estetik**, hem doğadaki hem de sanattaki güzeli inceleyen alandır. Estetik kavramı dört öğeden oluşur:

- **Estetik Obje**:Güzellik değerinin taşıyıcısı, nesnesi
- **Estetik Süje**:Güzellik değerini alımlayan, özne
- **Estetik Yargı**:Beğeniye ilişkin yargılarımız
- **Estetik Tavır**: Bir nesneye başka bir amaç olmadan yalnızca beğeni duygusuyla yaklaşmak.

Estetik kavramını 'güzel üzerine düşünmek' olarak ilk kez felsefede kullanan kişi Baumgarten'dir. Tarihsel süreç içerisinde güzellik kavramına bakış açıları değişmiştir. İlk ve Orta Çağ 'da güzelliğe metafiziksel anlamlar yüklenmiştir. Platon'a göre güzel güzel ideası iken ,Aristo için altın ortaya sahip simetri ve uyumu sahip olan bir düzendir. Orta Çağ'da ise Augustinus için güzellik Tanrı'nın mükemmel güzelliğine yaklaşmak şeklindedir

Bu zamana kadar düşünürler tarafından **güzellik-doğruluk**, **güzellik-iyilik**, **güzellik-yücelik** ilişkilerini tartışılmıştır. Platon gibi bazı düşünürler güzellik ile doğruluğu bir tutmuştur. Kant ise güzelliğin beğeni, doğruluğun ise bilgi süreçleriyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Gene Platon 'güzellik', 'iyilik' ve 'hoşluk' kavramlarını bazen birbirlerinin yerine kullanmıştır. Aristoteles ise her güzel şeyin iyi olmayabileceğini belirterek farklı kavramlar olduğunu belirtmiştir. Son olarak güzellik ve yücelik konusuna eğilen düşünür Aristoteles'tir. Ona göre sanat eserinin güzel olması için orantısal olmalıdır. Matematikte 'altın oran' olarak geçen uyumun sanatta da olması gerektiğini savunur. Bu nedenle Aristo için normal oranlardan büyük olan 'yüce' şeylerin her zaman güzel olması gerekmez. Örneğin gökyüzü ya da çok yüksek dağlar yüceliğiyle korkutucu olabilir.

Sanat felsefesi ise güzel, hoş, narin, duyuşsal, zarif, gösterişli, çirkin, yüce, çocuksu gibi pek çok özelliği, sanatçı- sanat yapıtı-izleyici ilişkisini ve genel olarak sanatın özelliklerini araştıran felsefenin bir alanıdır. Sanat felsefesinin tartıştığı temel sorular şunlardır: Güzellik nedir? Bir sanat eserini sanat eseri yapan özellikler nelerdir? Ortak estetik yargılar mümkün müdür? gibi sorular tartışılır.

Sanatı insanın ürettiği her şey olarak tanımlayabiliriz. Bir fabrikada üretilen mobilyalar ticari amaçla üretildiği, seri üretimle üretilen ürünler olduğu için sanat eseri olarak sayılamaz. .Sanat felsefesi ticari kaygılar gütmeden estetik kaygılarla üretilen ürünleri inceleme konusu

yapar. O halde bir ürünü sanat eseri yapan şeyler nelerdir? sorusu aklımıza gelebilir. Sanat eserinde bulunması gereken temel özellikler şöyledir:

- Sanat eseri doğadaki güzellikten farklı olarak sanatçı tarafından yaratılan eserlerdir.
- Sanatı eseri para kazanma kaygısı güdülmeden yaratılan ,her hangi bir kullanım işlevi olmayan yalnızca estetik hazzın sonucu yapılan eserlerdir.
- Her sanat eseri özgün ,tek ve biriciktir. Bu biricik sanat eseri sanatçının kişisel hayal gücünün, duygu ve düşüncelerinin yansımasıdır.
- Sanat eseri orantılı, uyumlu, ahenkli bir bütünlüğe sahiptir.
- Evrenseldir, tüm insanlığa hitap eder.

SANATI AÇIKLAYAN FELSEFİ GÖRÜŞLER

a)Taklit (Mimesis) Kuramı:

Sanatın, sanatçı tarafından doğayı ve insanı taklit (mimesis) ederek üretildiğini savunan görüştür. En önemli temsilcilerinden biri **Platon**'dur. Ona göre gerçek varlıkların varlık dünyası idealar alemi ile ideaların birer kopyası olan duysal dünyadaki varlıklar vardır. Sanat eserleri taklit, sanatta taklitin taklitinin ötesine geçmeyen ürünlerdir. Platon için sanat bir tür aldatmacayı barındırdığından, insanları rasyonellikten uzaklaştırdığı için olumsuz anlamlar taşır. Sanatı taklit olarak gören bir diğer filozof ise **Aristoteles**'tir. O 'Poetika' kitabında sanatı taklit olarak gördüğünü belirtir. Hocası Platon'un sanata yönelik olumsuz tutumundan farklı olarak sanatın dünyaya ayna tuttuğunu düşünerek ona olumlu anlamlar yükler. Sanat doğal olarak varlık dünyasını taklit edecektir.

b)Yaratma Kuramı:

Yaratma kuramına göre taklit kuramının aksine doğayı taklit söz konusu değildir. Doğa kusurlu olduğundan ideal olana sanatçı hayal gücünü kullanarak yaratım olarak ulaşır. **Croce** göre sanatçı bir sanat eserini yaratırken hayal gücünü kullanır ve bu sanat eserini yaratırkenki duyguları eşsizdir. Bu nedenle sanatçı bir eserini yalnızca bir defa yaratabilir. **Schelling** içinde sanatçı eserlerinde yaşadığı zamanın ruhunu yansıtır. Tarih bir kere yaşandığı için sanat eseri de özgün ve biriciktir. Ünlü Fransız ressam **Delacroix** 'Biz romantik olduktan sonra dağlar güzelleşti' sözünü sanatçının gözüyle çizilen dağlar öyle güzel resmedilmiştir ki artık birer sanat eseri haline gelmiştir yorumunda bulunur.

c)Oyun Kuramı:

Bu görüş, sanat ile oyun arasında benzerlik kurar. Bu görüşü savunan Schiller için 'İnsan oynadığı sürece insandır'. Ona göre modern dünya insanı yalnızlaştırmış ve yabancılaştırmıştır. İnsanı bu bölünmüşlük halinden yalnızca sanat kurtarır. Sanat insana özgürlüğünü geri verecektir. Sanat insanlara çocukluk döneminde oynadıkları oyunlarda hissettiği duyguları geri kazandırır. Sanatta bir tür oyundur ve insanı kaygılarından bu dünyanın dertlerinden uzaklaştırarak hayal dünyasında özgürleştirir. Nietzsche'nin de dediği gibi 'Sanat bu dünyayı katlanabilir kılan tek şeydir'.

ORTAK ESTETİK YARGILARIN VARLIĞI PROBLEMİ

a)Ortak Estetik Yargıların Varlığını Reddedenler:

Ortak estetik yargıların varlığını reddeden düşünürlerden birisi Croce'dur. Ona göre sanat, sanatçının ruhuyla yarattığı eserlerdir. Nasıl ki sanatçının eserini yaratırken ki deneyimi

biricik ise sanat eserinin alımlayıcısının deneyimi de kendisine özgüdür. Bir sanat eserinden aldığımız haz hepimizde farklı olacağından ortak estetik yargılar mümkün değildir.

b)Ortak Estetik Yargıların Varlığını Kabul Edenler:

Sanat eserinin genel geçerliliğini savunan düşünür Kant'tır. Ona göre hepimizin doğuştan getirdiğimiz bir güzellik duygumuz ve estetik anlayışımız vardır. Bir sanat eserinin de en önemli özelliği ortak estetik yargılarımıza hitap etmesidir. İnsanlar hiçbir çıkar gözetmeden bir sanat eserine yöneldiklerinde ortak bir estetik haz yaşayacaklardır. Kant'a göre kişiler arasında eğitim farklılıkları ve kültürel farklılıklar en aza indirildiğinde ortak estetik yargılar mümkün olacaktır.

SIYASET FELSEFESİ

Siyaset, Arapça Seyis (At Bakıcısı) kelimesinden türemiştir. Antik Yunan'da ise siyaset, "polis"e veya devlete ait etkinlikler biçiminde tanımlanmıştır.

Siyaset felsefesi, felsefenin politik hayatı, siyasetle ilgili kurumlarını inceleyen disiplindir. Siyaset bilimi mevcut politik dünyayı incelerken siyaset felsefesi aynı zamanda olması gerektiği düşünülen toplumsal yapıyı da tartışır. Siyaset felsefesinin temel soruları şöyledir:Devletin varlık nedeni nedir? Devlet nasıl oluşmuştur? Egemenliğin kaynağı nedir? Sivil toplum nedir? En ideal devlet yönetim biçimi nedir? gibi sorular çerçevesinde siyaset .Antik Çağdan günümüze felsefenin tartıştığı bir konu olmuştur. Platon 'Devlet' kitabında devlet yapısının nasıl olması gerektiğini tartışmıştır.

Siyaset felsefesiyle ilgili birkaç kavramın tanımı şöyledir:

Devlet: Toprak bütünlüğüne bağlı olarak millet topluluğunun siyasal anlamdaki en üst organizasyonudur.

Toplum :Aynı coğrafyayı paylaşan ortak bir kültürle var olan, ortak ihtiyaçlarını gidermek için bir arada olan insan topluluğudur.

Sivil Toplum: Devletten bağımsız, gönüllülük esasına dayanan örgütlü insan topluluğudur.

İktidar: Yönetme gücünü elinde bulunduran kişi veya kişi topluluğuna denir. İktidarın kaynağını nereden aldığına dair temel üç görüş şöyledir:

- İktidar kaynağını halkının temel ihtiyaçlarını karşılamasından alır. Platon,Aristoteles,Farabi ve İbn-i Haldun gibi filozoflar bu görüşü savunur.
- Devlet iktidar kaynağını Tanrı'dan alır. Orta Çağ filozoflarından St. Augustinus için devlet Tanrı'nın isteği doğrultusunda oluşturulan bir kurumdur.
- İktidarın kaynağı halkın özgür iradesiyle ortaya koyduğu toplum sözleşmesine dayanır. T.Hobbes,J.Locke,J.J. Rousseau gibi filozoflar bu görüşü savunurlar.

Egemenlik: İktidar gücünün hiç bir baskıya maruz kalmaksızın meşru erkler tarafından kullanılmasıdır. Egemenliğin kullanılış biçimleri şöyledir:

- **Geleneksel Otorite:**Otoritenin babadan oğula geçtiği, geleneklere dayalı otorite biçimidir. Monarşi ve feodal yönetim biçimleri örnek olarak verilebilir.
- **Karizmatik Otorite:** İktidarın kaynağındaki kişinin doğuştan getirdiği olağanüstü özellikleri olduğuna inanılır, kitleleri peşinden sürüklemeye gücüne sahiptir. Sosyolog Max Weber tarafından geliştirilen liderlik tipidir. Peygamberler ve kahramanların sahip olduğu iktidar örnek verilebilir.

- **Rasyonel (Demokratik) Otorite:** Yazılı hukuk kurallarının uygulandığı demokratik toplumlarda seçimle kazanılan otorite biçimidir.

Bürokrasi:Devletle ilgili işlerin yürütülmesinden sorumlu devlet görevlileri topluluğudur.

Hak: Hukuken korunan kişinin yetki, özgürlük ve olanakları olarak tanımlanabilir. Kişilerin temel haklarını üç grupta toplayabiliriz:

- **Kişisel Haklar:**Bireylerin devlet ve diğer bireyler karşısındaki sahip oldukları hak ve özgürlükleridir. Yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, özel hayatın dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü gibi hakları örnek verebiliriz.
- **Sosyal ve Ekonomik Haklar:**Devletten talep edilen haklardır. Eğitim-öğretim hakkı, çalışma hakkı ,sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi.
- **Siyasal Haklar :**Bir ülkenin vatandaşlarına siyasi olarak tanınan haklardır. Seçme-seçilme hakkı, siyasi parti kurma, kamu hizmetine girme ve dilekçe hakkı gibi.

1)DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI

Devletin nasıl ortaya çıktığı ,iktidarın kaynağını nereden aldığı? gibi sorular siyaset felsefesinin tartıştığı konulardır.

a)Devlet Doğal Bir Varlıktır:Bu görüşü savunan filozoflara göre devlet doğal bir süreç sonucu ortaya çıkmıştır. Bu görüşü savunan filozofların görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

Platon'a göre devlet tıpkı insan organizmasına benzer yapıdadır. Devlet insan doğasının devamı niteliğindedir. Nasıl insanda farklı organlar farklı fonksiyonları yerine getiriyorsa , devlette de çeşitli fonksiyonları yerine getiren toplumsal sınıflar vardır.

Aristoteles için de devlet doğal düzenin devamı niteliğindedir. İnsanın değişik türde ihtiyaçları vardır. En temel ihtiyaçlarından biri de güvenlik ihtiyacıdır. Aristoteles'e göre devlet vatandaşların bu temel ihtiyaçlarını karşılar. Bu düzenin sağlanması için de her türlü kural koyma yetkisine sahiptir.

Farabi'ye göre topluluk içinde yaşayan bireylerin gereksinimlerini karşılayabilmeleri için diğer insanlara ihtiyaçları vardır. Tüm bu ihtiyaçların giderilebilmesi için bir düzene ihtiyaç vardır, bu düzeni koruyan da devlettir. İnsanların ahlaki olgunluğa ulaşabilmeleri de devlet tarafından sağlanır.

İbn-i Haldun için devletin asıl görevi vatandaşlarının iç ve dış koşullardaki güvenliğini sağlamaktır. Mukaddime adlı kitabında, devleti insana benzetir. Ona göre devletler de tıpkı insanlar gibi doğar, büyür ,gelişir ve ölürler. Devletin varlığını sürdürmesindeki en önemli unsurlardan birisi de ekonomidir. Toplumsal olayların temelinde ekonomik faaliyetler ve ilişkiler vardır. İbn-i Haldun'un fikirlerinin benzerleri daha sonra Marx ,Darwin Machiavelli gibi birçok filozofun eserlerinde görülmektedir.

b)Devlet Yapay Bir Varlıktır:Bu görüşü savunan filozoflara göre devlet bir toplumsal sözleşme ile kurulmuş yapay bir kurumdur. Bu görüşü savunan filozofların görüşlerini şöyle özetleyebilir:

Thomas Hobbes'a göre insanlar doğası gereği bencildir. Doğal durumlarında kaos ve düzensizlik hakimdir. Hobbes bunu 'İnsan insanın kurdudur' sözüyle açıklar. Kargaşa ve düzensizliğe son vermek için insanlar bir takım haklarını kendilerinden üstün bir varlık olan devlete devretmişler ,karşılığında devlet de onların güvenliğini sağlamıştır. Hobbes için bu düzenin devam edebilmesi devletin sınırsız yetkiye sahip olmasıyla mümkündür.

J.J.Rousseau 'Toplum Sözleşmesi' adlı eserinde insanın doğal durumundayken özgür ve eşit olduğunu belirtir. Zamanla medeniyetleşen toplumlarda özellikle özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla insanlar arasında eşitsizlikler artmıştır. Toplumsal bir varlık haline gelen bireyler özgür iradeleri ile toplum sözleşmesini imzalamışlardır. Böylece bireyler birtakım doğal özgürlüklerini kaybederken birtakım toplumsal özgürlükler kazanmıştır. Rousseau için uygar toplumlarda bu düzenin sağlanması yasalarla mümkündür.

John Locke, Hobbes'dan farklı olarak insanın doğasının 'iyi' olduğuna inanır, İnsanlar doğal durumdayken eşit, özgür ve barış içerisinde yaşıyordu; fakat bu doğal durumdaki özgürlüklerin ve mülkiyet hakkı gibi bazı hakların güvence altına alınması gerekliydi, Locke göre bunu da devlet sağlamıştır.. Locke da Hobbes gibi devletin sözleşmeyle kurulmuş yapay bir kurum olduğunu savunur. Ondan ayrıldığı nokta ise Locke'a göre devlet bu düzenin devamı için yalnızca bir araçtır. Bu yüzden sınırsız gücü olmamalı tersine **kuvvetler ayrılığı** ilkesi ile yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirlerinden ayrı biçimde çalışmalıdır.

2)İDEAL TOPLUM DÜZENİ

a)İdeal Düzenin Olabileceğini Reddedenler

Üzerinde herkesin anlaşabileceği toplumsal ve ahlak kurallarını reddeden Sofistler için ideal bir devlet düzeni mümkün değildir. Örneğin Sofist **Protagoras** için genel geçer bir kural geçerli değildir ya da hiçbir şeyin var olmadığını savunan Şüpheci Gorgias için ideal bir düzen mümkün değildir. Her türlü ilke ve kurala karşı olan **Nihilizm** (hiççilik) için de ideal bir düzen mümkün değildir. **Anarşizme** göre devlet insanların özgürlüklerini kısıtlayan, insanlar üzerinde baskı kuran ve bunu meşrulaştıran bir mekanizmadır. Devlet, insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağıdır. Bu nedenle anarşizme göre ideal düzenin sağlanabilmesi için devlet ortadan kaldırılmalıdır.

b)İdeal Bir Düzenin Olabileceğini Kabul Edenler

Bu görüşü savunanlara göre ideal bir devlet düzeni mümkündür. İdealin ne olduğu konusunda filozofların farklı görüşleri vardır. **Özgürlüğü temel alan yaklaşımlara** göre Adam Smith 'Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler' görüşüyle özgürlüğü savunur. Devletin sosyal, ekonomik ,ekonomik müdahalesinin insanların özgürlüklerini kısıtladığını savunan **liberalizmdir**. Bu görüşe göre devlet kamusal ve özel hiçbir alanda kısıtlamalara gitmemelidir.

Eşitliği temel alan yaklaşım, liberalizme tepki olarak ortaya çıkan sosyalizm görüşüdür. Sosyalizme göre özel mülkiyetin varlığı insanlar arasındaki eşitsizliğin nedenidir. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılması gerektiğini savunan sosyalist görüşe göre üretim araçlarının kontrolü de devletin elinde olmalıdır.

Adaleti temel alan yaklaşımlara göre ne özgürlük ne de eşitlik temelli görüşler ideal düzeni sağlamada yeterli değildir. İdeal düzen adalet temelli olmalıdır. Adalette herkesin hak ettiğini almasıyla sağlanır. Fırsatlarda eşitlik ve ölçülü özgürlükle ideal bir düzen kurulacaktır.

3)ÜTOPYALAR

Ütopya, Yunanca "yok/olmayan" anlamındaki ou, "mükemmel olan" anlamındaki eu ve "yer/toprak/ülke" anlamındaki topos sözcüklerinden türemiştir. Türkçeye 'düşülke' olarak çevirebileceğimiz ütopyalar bir yere dair hayali olarak tasarlanan edebi ve düşünsel tasarımlardır. İsmi Thomas Moore'un 'Ütopya' adlı eserinden alsa da ilk örneği Platon'un 'Devlet' adlı eseridir. Ütopyalar istenilen ve korku ütopyaları olarak ikiye ayrılır:

a)İstenilen Ütopyalar

Platon (Devlet) adlı eserinde ideal bir devlet yapısı üreticiler, koruyucular ve yöneticiler olmak üzere üç temel sınıftan oluşur. Devletin düzgün işleyişi için her toplumsal sınıf görevini yerine getirmelidir. Üreticiler sınıfı toplumun ihtiyacı olan malları üreten sınıftır. Koruyucular sınıfı devleti saldırılara karşı koruyan sınıftır. En önemli sınıf yapısı ise yöneticilerdir. Devletin yönetiminden, vatandaşların eğitiminden, kanunların nasıl olması gerektiğinden ve işleyişinden sorumludurlar. Platon'a göre devletin yönetim işi filozofların görevidir.

Thomas Moore (Ütopya) eserinde ütopya kavramını ilk defa kullanmıştır. Bir ada ülkesi hayal eden Moore toplumdaki mutluluk için özel mülkiyetin kaldırılması gerektiğini belirtir. Bu adada para kullanımı yoktur, İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak için ellerindeki malları takas ederler. İnsanlar ihtiyaçları kadar tüketirler. Savaş en büyük suç olarak görülür.

Farabi (Erdemli Şehir) göre erdemli bir devlet yapısı iyi bir yöneticinin varlığıyla mümkündür. Bu yöneticinin adil, bilgili, azimli ve çalışkan olması gerekir. Bu yönetici iyiye gözeterek toplumu yönettiğinde vatandaşlar da iyiye, doğruya doğru yönelecektir.

b)Korku Ütopyaları

A.Huxley (Cesur Yeni Dünya) Cesur Yeni Dünya kitabında Huxley, insani duygulardan yoksun, her şeyin kontrol altında tutulduğu karanlık bir dünyayı tasvir eder. Bu dünyada normal yollardan doğum yasaktır. Devlet kontrolündeki kuluçka merkezlerinde bebekler üretilir. Bu bebekler doğdukları anda alt kategoriden üst kategoriye doğru sınıflandırılır. Bu toplumsal sınıf yapılarının isimleri epsilon, gama, delta ve alfadır.

George Orwell (1984) Orwell'in bu karanlık ütopyasında 'Büyük Birader' denilen aslında kimsenin tam olarak görmediği bir yönetici tarafından tüm halk gözetlenir. Sorgulamanın ve eleştirmenin yasak olduğu bu dünyada yöneticiye sorgusuz itaat söz konusudur. Burada kimse özgür değildir.

George Orwell (Hayvan Çiftliği) Bir çiftlikte yaşayan hayvanlar, kendilerini sömüren insanlara başkaldırıp çiftliğin yönetimini ele geçirir. Amaçları daha eşitlikçi bir topluluk oluşturmaktır. Aralarında en akıllı olan domuzlar, kısa sürede önder bir takım oluşturur. Başa geçen domuzlar takımı diğer hayvanlara tıpkı insanların onlara yaptığı gibi zulüm ederler.

Ray Bradbury (Fahrenheit 451) Eser, kitapların itfaiyeciler tarafından yakıldığı, insanların sadece televizyonda beyin yıkayıcı şovlar izlediği ve kitap bulunduran, düşünen insanların yok edildiği bir gelecekte geçmektedir. Kitap adını, kağıdın 451 Fahrenheit tutuşma derecesinden almaktadır.

M.Ö 6. YÜZYIL-M.S 2. YÜZYIL FELSEFESİ

Felsefi düşünce Antik Yunan'da sistematik bir hale gelmiştir. Sümer, Mısır, Mezopotamya, Çin, Hint ve İran medeniyetleri felsefenin doğuşunda etkili olmakla birlikte; bu kültürlerdeki düşünce biçimleri mitolojik açıklamalara dayandığından felsefenin başlangıcı olarak Antik Yunan sayılmaktadır. Bu dönem felsefesinin ana problemi, varlığın ilk nedenin ne olduğu

problemidir. Varlığın ilk maddesinin ne olduğu, ilk neden felsefede **arkhe** olarak isimlendirilir. Doğa filozoflarının ilk neden (arkhe) görüşleri şu şekildedir:

Thales: Thales ilk neden sorusunu ortaya koyan ilk filozoftur. Thales'e göre evrenin ilk nedeni **sudur**. Su değişen her şeyde değişmeden varlığını sürdürür.

Anaksimenes: Ona göre evrenin ana ilkesi havadır. Hava yoğunlaşma ve seyrekleşmeyle diğer varlıkların oluşmasını sağlar.

Herakleitos: Ona göre arkhe **ateştir**. Herakleitos'a göre evrende her şey zıtlıklarıyla var olur. Gece gündüze, yaşam ölüme dönüşecektir. Felsefede bu zıtlıklarıyla birlikte düşünme biçimi **diyalektik** olarak nitelendirilir. Onun için bu yaşamdaki zıtlıklar beraberinde sürekli bir değişimi getirir. Herakleitos için 'Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir'.

Empedokles: Ona göre arkhe, dört ana maddeden oluşur: **Su, toprak, hava ve ateş**.

Demokritos: Onun için arkhe maddenin en küçük yapı taşı olan ; parçalanıp ,bölünemeyen yapı olan **atomdur**.

Anaksimandros: Ona göre ilk neden nicelik olarak sınırsız, nitelik olarak ise belirsiz olmalıdır. Sonsuz olan bu ilk neden **Apeiron**'dur. Apeiron bütün varlıkların temelidir.

Lao Tse: Lao Tse, Taoizm'in kurucusu olarak kabul edilir. Ona göre her şey sonsuz bir kaynak olan **Tao'dan** çıkar ve ona geri döner.

Parmenides: Herakleitos'un düşüncesinin tam tersine değişimi reddeder. Düşüncesinin merkezine 'Varlık vardır, yokluk yoktur' ilkesini temel alır. Ona göre asıl olan varlık **bir olandır**.

Sokrates ve Sofistlerin Bilgi ve Ahlak Anlayışları

Sofistler: Başta Protagoras ve Gorgias olmak üzere sofistlere göre bilginin elde edilme sürecinde duyu organları yanıltıcı olacağından; bilgi kişiden kişiye değişen **göreceli (rölativizm)** bir yapıya sahiptir. Protagoras 'İnsan her şeyin ölçüsüdür' diyerek, Gorgias 'Hiçbir şey yoktur ,olsa da bilemeyiz, bilsek de aktaramayız 'diyerek herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir bilginin olmayacağını savunmuşlardır.

Sofistlerin ahlak görüşleri de görecelik temeline dayalıdır. Onlara göre evrensel bir ahlak yasasından söz edilemez.

Sokrates: 'Sorgulanmamış yaşam, yaşamaya değmez'

Sokrates, sofistlerin doğru bilginin mümkün olamayacağı düşüncesinin tersine ahlaki doğruların olduğunu savunur. Ona göre insan özü itibarıyla iyidir. Kimse bilerek kötülük yapmaz. Kötülük kişilerin bilgisizliğinden kaynaklanır.

Günümüzde **Sokratik Yöntem** olarak adlandırılan yöntemle Sokrates insanların doğuştan var olduğuna inandığı bilgileri açığa çıkarmayı amaçlar .Bu yöntemde Sokrates **ironi** aşamasında sorular sorarak karşı tarafın hiçbir şey bilmediğini kanıtlar. Sonraki aşamalarda soru sormaya devam ederek kişinin kendi bilgisi üzerinde düşünmesi sağlanır. Son aşamada (**maiotik**) ise kişi akıl yürütmeler ile kendinde saklı olan bilgiyi doğurtur.

Platon (Eflatun):Felsefe tarihinde idealizmin kurucusu olarak görülen Platon'un düşünceleri idealar kuramı olarak tanımlanır.

Platon'un Varlık Anlayışı: Platon'un varlık anlayışının temelinde akılla kavranabilen, değişmeyen , gerçek varlıkların dünyası olan **idealar** vardır. Duyusal alandan pay alarak

ideaların kopyası olan **fenomenlerin** dünyası ise görünen dünyayı oluşturur. Ünlü mağara benzetmesinde Platon felsefesini şöyle özetler: Doğuştan boyunlarından zincirlere vurulmuş mahkumlar, mağaranın duvarına yansıyan gölgeleri görüp bunu gerçek sanırlar. Platon'un varlık anlayışına göre gölgeler fenomenlerdir .Mağaranın dışındaki asıl varlıklar ise ideal varlıkları oluşturur.

Platon'un Bilgi Anlayışı:Platon'a göre ideaların bilgisi insan zihninde hazır bulunur. Bu bilgilere **episteme** adı verilir. Platon'un bilgi anlayışında duyu alanına ait fenomenlerin bilgisi insanlarda yalnızca sanı ve tahminler oluşturur. Gerçeğe, yani ideaların bilgisine akıl ile ulaşılır.

Platon'un Değer Anlayışı: Platon'un ahlak anlayışının en üstünde iyi ideası bulunur. İyi ideasına ulaşmak için erdemli, doğru ve adil bir yaşam sürmek gerekir.

Aristoteles:

Varlık Anlayışı: Ona göre duyularla fark edilen her şey (madde),form(biçim) kazanarak var olurlar. Aristoteles varlıkların oluşumunu dört neden kuramıyla açıklar. Bir örnek ile açıklayacak olursak bronzdan yapılmış bir Atatürk heykeli düşünelim;

1-Maddi Neden: Varlığın neyden yapıldığı (bronz)

2-Formel Neden:Varlığın biçimsel nedeni (bronzun Atatürk heykeli haline gelmesi)

3-Fail Neden:Hareket ettirici neden (heykeltraş)

4-Ereksel Neden:Bir maddenin biçim kazanmasındaki amacı ile oluşur.(Atatürk'ün gelecek kuşaklara tanıtılması)

Bilgi Anlayışı:Ona göre doğru bilgiye duyular ve akıl yürütme yoluyla ulaşılabilir. Gerçeğin bilgisine zihnimizdeki kategoriler aracılığı ile ulaşılır.

Değer Anlayışı:

Aristoteles insanlardaki aşırılıkların veya eksikliklerin insanları mutsuz ettiğini belirtir. Günümüzde **altın orta** olarak da bilinen Aristoteles'in görüşüne göre, erdemli olmak için iki uç arasında orta yolu bulmak gerekir. Örneğin para harcarken ne cimri olmalıyız ne de aşırı savurgan bir biçimde para harcamalıyız, ikisi arasında bir yerde davranmak gerekmektedir.

M.S 2. YÜZYIL- M.S 15 YÜZYILFELSEFESİ

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

- Hristiyanlığın yayılmaya başladığı bu dönemde; din, felsefenin konusunu oluşturmaktadır.
- Felsefe kutsal olanın anlaşılması için kullanılmıştır.
- Tanrı'nın varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.
- Akıl ve inanç tartışmaları ön plandadır.
- Dinsel otoritelere karşı gelinmemesi vurgulanır.
- Kutsal metinlerin doğruluğu temel alınır.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ

1-TANRI'NIN VARLIĞINI KANITLAMA PROBLEMİ

ONTOLOJİK KANIT :Anselmus tarafından ileri sürülen bu kanıtlamada, daha yetkini düşünilemeyen ve tasarlanamayan anlamıyla Tanrı'nın insan zihninde bulunması Tanrı'nın varlığının kanıtıdır.

KOZMOLOJİK KANIT: Aquinalı Thomas öncülerinden biridir .Geriye doğru gidildiğinde mantıksal olarak bir ilk varlığın olması gerektiği bunun da Tanrı olduğu savunulur.

2-KÖTÜLÜK PROBLEMİ: ‘Eğer Tanrı varsa ve her şeye gücü yetiyorsa neden dünyadaki kötülükleri önlemiyor veya ortadan kaldırmıyor?’ sorusu etrafında tartışılır. Augustinus, Tanrı'nın her zaman iyiyi emrettiğini; bununla birlikte insana irade verdiğini iyi veya kötüyü seçme özgürlüğünü tanıdığını belirtir. Benzer şekilde İbn-i Sina'ya göre de erdemli olmayı seçen insanın kendisidir. Ayrıca iyinin anlaşılabilmesi için kötülük de gereklidir.

3-TÜMELLER PROBLEMİ: Tümeller kavramı bir sınıfı oluşturan, bütün üyeleri içine alan genel kavramları işaret etmek için kullanılır.

Kavram realizmine göre tümel kavramların varlığı Tanrı'nın zihnindedir.

Kavramcılık (Konseptualizm) göre tümel kavramları Tanrısal açıklamalardan ayırır. Onların duyu deneyimiyle her bir varlıkta kavranabileceğini ileri sürer.

Adcılık (nominalizm) göre onların kendi başlarına yani insan zihninin dışında gerçeklikleri yoktur.

İSLAM FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

- Antik Yunan felsefesinden etkilenmiştir.
- Akıl, iman, inanç gibi konular tartışılmıştır
- Çeviri faaliyetleri yapılmıştır
- Batı felsefesini etkilemiştir

İSLAM FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ

1-TANRI'NIN VARLIĞINI KANITLAMA PROBLEMİ

Eş'ari göre insan akli ile yaratıcının varlığını bilebilir. İnsan doğumundan ölümüne kadar biyolojik süreçlerden geçer, insan bu olgunluğa yalnız yaratıcının varlığı sayesinde ulaşabilir.

İbn-i Sina göre mümkün varlıklar (sürekli var olan ve yok olan varlıklar), zorunlu varlıktan (ezeli, ebedi varlık) taşma sonucunda çıkmıştır. Zorunlu varlık yaratıcıdır ve ilk olarak akli yaratmıştır. İslam felsefesinde **Sudur Kuramı** olarak da bilinir.

El Kindi yaratıcının varlığını kanıtlamada **Hudus Deliline** başvurur. Hudus sonradan yaratılan demektir. Sonradan yaratılanların zorunlu olarak bir yaratıcıyı gerektirmesi mantığına dayanır.

2-İRADE ÖZGRÜLÜĞÜ PROBLEMİ:

Probleme İslam filozoflarının bakış açısı akıl temelidir. Cebriye hariç diğer kelamcılar insanın eylemlerinde özgür olduğunu savunur. İnsan akıllı bir varlıktır, irade sahibi olarak iyi ve kötüyü seçebilir.

3-TOPLUMSAL YAŞAMA YÖNELİK PROBLEMLER:

Farabi, ‘Erdemli Şehir’ eserinde ,erdemli devlette insanların mutlu olacağını belirtir. Ona göre, hayattaki en önemli şey adalettir. Adaleti de ancak güçlü bir örgüt olan devlet sağlayabilir.

İbn-i Haldun ‘Mukaddime’ eserinde güvenlik kaygıları nedeniyle kabileler arasındaki mücadele sonucunda devletlerin kurulduğunu belirtir. O ,devleti canlı bir organizmaya benzetir. Tıpkı insanlar gibi devletler de doğar, gelişir ve ölür. Devletleri kuruluş, yükselme ve çöküş olarak üç aşamada inceler.

İNANÇ –AKIL İLİŞKİSİ

Bu dönem Hristiyan ve İslam filozoflarının inanç-akıl ilişkisine ilişkin görüşleri şöyledir:

Tertullian ‘Akıl almaz (saçma) olduğu için inanıyorum’ yargısıyla inanmak için akla gerek olmadığını belirtir.

Clemens ‘Anlamak için inanıyorum’ yargısıyla inanç ve akıllı uzlaştırmaya çalışmıştır.

Aquinalı Thomas ‘İnanayım diye biliyorum’ yargısıyla inanç ve aklın uyumlu olmasına rağmen inancı teoloji ,felsefeyi akıl ile ilişki iki ayrı alan olarak görmüştür.

İslam filozoflarının konuya bakış açısı ise;

Maturidiyye kelamcılarının göre ‘ Nakli bilgi aklın bilgisinden önce gelir’. Onlara göre aklın bir sınırı vardır ve sadece onun ölçüt alınması hatalı olur. Aklın doğru kullanılması ile dindeki hurafelerden kurtulur.

İmam Gazali’e göre akla ancak inancın (vahi) bilgisinin onaylanması için başvurulabilir. Gazali ,inanca dayalı bilginin sezgisel olarak gönül gözüyle bilinebileceğini belirtir.

İbn-i Rüşd, Gazali’yi eleştirerek inançsal olanın akılsal olduğunu savunur. Felsefe ve dinin çatışmadığı tam tersine içi çe olduğunu savunur.

15. YÜZYIL- 17. YÜZYIL FELSEFESİ

Bu dönem ilk olarak İtalya’da başlayıp etkisi bütün Avrupa’yı saran **Rönesans (yeniden doğuş)** dönemi olarak adlandırılır. 2. ve 15. Yüzyılda etkisini gösteren Skolastik düşüncenin yerine modern düşünmenin etkili olduğu bir dönemdir. **Skolastik düşünce** din odaklı olup, hayatın tüm unsurlarında teolojinin etkisi görülür. Bilim ve felsefe Tanrı’nın varlığını kanıtlamak için kullanılmıştır. Düşünürler kilise babaları olarak adlandırdığımız din adamlarıdır. Birey yalnızca kul olarak görülüp geri plandadır. Hukuk, kilisenin etkisindedir. **Modern düşüncede** ise; felsefe ve bilim insan, doğa, evreni akıl yoluyla anlamlandırmaya çalışır. Bilim ve felsefe insanlığa sağladığı yarar sebebiyle önemli alanlar haline gelmiştir. Yaşamın tüm alanlarında sekülerleşme (dünyevileşme) görülür. Modern düşüncede birey ön plandadır. Düşünürler artık her hangi bir otoriteye bağlı değildir. Hukuk kiliseye değil, devlete bağlıdır.

15.YÜZYIL – 17. YÜZYIL FELSEFESİNDE ÖNE ÇIKAN GÖRÜŞLER

A-HÜMANİZM (İnsancılık):

Hümanizm, yalnızca felsefi bir görüş değil; aynı zamanda edebiyattan, siyasete birçok alanda etkisini göstermiş bir düşünme biçimidir. Hümanizm, merkezine insanı koyar. Din odaklı, bireyi geri planda tutan skolastik düşüncenin yerine hümanizm bireyi öne çıkarır, tüm insanlar değerlidir. Bu bakış açısında aynı zamanda akıl en önemli öğedir.

B-BİLİMSEL YÖNTEM

Rönesans döneminin en büyük başarıları bilim ve bilimsel yöntemlerdeki gelişmeler ile kazanılmıştır. Bu dönemde bilim insanları önemli kişiler haline gelmiş, deney ve gözlem ile bilimsel çalışmalar hız kazanmıştır. Bu dönemin önemli bilim insanlarından biri olan **Kopernik** ikili evren anlayışına karşı çıkarak, evrenin Dünya merkezli değil Güneş merkezli olduğunu söylemiştir. Kopernik'in bilimsel çalışmalarına benzer şekilde **Galileo**, matematiksel düşünce biçimiyle çalışarak bilimsel çalışmalarını geliştirmiştir. Bu dönemin bilimsel çalışmalarından beslenen **Newton** cisimlerin hareketlerini açıkladığı ünlü 'Kütle Çekim Yasası' nı keşfetmiştir. Bu dönemin etkili filozoflarından biri de **Francis Bacon**'dır. 'Bilgi güçtür' sözüyle aklın ve bilimin önemini ortaya koymuştur. Tümevarım bilimsel yöntemini geliştirerek çeşitli bilimsel çalışmalar yapmıştır.

C-KARTEZYEN FELSEFESİ:

Descartes felsefesi olarak da bilinen Kartezyen felsefesinde, Descartes sonunda şüphe duyulamayacak doğru bilgiye ulaşmaya çalışır. O, doğru bilgiye ulaşmada şüpheyi sofistlerden farklı olarak bir araç olarak kullanır. Bu nedenle onun şüpheciliği '**Metodik (yöntemsel) şüphecilik**' olarak nitelendirilir. Descartes algıladığımız veya bildiğimiz tüm bilgilere şüpheyle yaklaşmamız gerektiğini belirtir. Son aşamada aklımızı kullanarak kuşkuyla yer bırakmayan doğru bilgiye ulaşılabilceğini savunur.

Descartes'in varlık felsefesiyle ilgili görüşü ise şu şekildedir: Ona göre varlık alanında iki ana töz vardır. Bunlar Yaratıcı Töz, Yaratılan Tözlerdir. Yaratılan tözler, birbirine indirgenemeyen iki ayrı tözden meydana gelir. Akla karşılık gelen ruh ve uzayda yer kaplayan madde. Bu ikisi birlikte varlığı meydana getirirler. Descartes bu bakış açısıyla **düalist** (ikici) bir bakış açısı sergiler.

D-HUKUK FELSEFESİ:

Bu dönemin hukuk ve siyaset alanındaki önemli düşünürleri, Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'dur. **Machiavelli** ünlü eseri '**Prens**' te bir yöneticide olması gereken özellikleri sorgular. Ona göre 'Amaca ulaşmak için her yol mubahtır' ve yöneticiler bu düşünceye göre devleti yönetmelidir. Dönemin diğer bir önemli düşünürü **Hobbes**'a göre insanlar doğal hallerinde sürekli çatışma halindedir yani onun ünlü sözünde belirttiği gibi '**İnsan, insanın kurdudur**'. Bu çatışma hali beraberinde güvenlik problemini getirmiştir. Böylece topluluklarla devlet arasında toplum sözleşmesi imzalanarak yapay bir sistem olan devlet yönetimine geçilmiştir.

Bu dönemde siyaset felsefesinde tartışılan diğer bir konu ise ütopyalardır. **Ütopya** ideal olarak düşünülen bu amaçla tasarlanan hayali devlet tasarımlarıdır. Ütopyaların anti-tezi olan **distopyalar** ise olumsuz ve karanlık bir dünya resmederler. Ütopyalar ismini Thomas More'un 'Ütopya' adlı eserinden alır. Ütopya adlı bir ada ülkesinde More; eşitlikçi, özel mülkiyetin olmadığı, demokratik bir ada ülkesi tasarlar. More'un eserinden daha önceki dönemlerde de ütopya örneklerine rastlanır. Platon'un 'Devlet', Farabi'nin 'El Medinetü'l Fazıla (Faziletli Şehir)' eserleri ilk ütopya örneklerinden sayılabilir.

Ütopya örnekleri olarak şunları verebiliriz: Platon (Devlet), Farabi (El Medinetü'l Fazıla), T. More (Ütopya), Campanella (Güneş Ülkesi), F. Bacon (Yeni Atlantis)

Distopya örnekleri olarak ise şunları verebiliriz: A.Huxley (Cesur Yeni Dünya), G. Orwell (1984), G.Orwell (Hayvan Çiftliği), Ray Bradbury (Fahrenheit 451), Yevgeni Zamyatin (Biz)

18. YÜZYIL – 19. YÜZYIL FELSEFESİ

‘Aydınlanma’ dönemi olarak da adlandırılan bu dönemin felsefesi, 15.yüzyılda başlayan gelişmelerin ve Fransız İhtilali’nin birer yansımasıdır. Eşitlik ,özgürlük, kardeşlik fikirleriyle başlayan **Fransız İhtilali’nin** etkisi tüm dünyada etkili olmuştur. ‘Akıl Çağı’ını etkileyen bir diğer önemli olay ise İngiltere’de başlayan **Sanayi Devrimi**’dir. Seri üretim yapan fabrikalar ile kültürel, ekonomik, siyasi bir çok değişiklik meydana gelmiştir.

Aydınlanma Felsefesi en belirleyici özelliği akla dayanmasıdır. Akılcı düşünce önünde engel olarak görülebilecek siyasi ve dini otoritelere karşı gelinerek, yeni bir aydın ve yazarlar sınıfı belirleyici duruma gelmiştir. Böylece felsefenin yeniden önemi artarken, yeni görüşler, yeni ekoller tartışılmaya başlanmıştır.

18. YÜZYIL – 19.YÜZYIL FELSEFESİ’NİN ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

A-BİLGİNİN KAYNAĞI PROBLEMİ:

Bilgi’nin kaynağının ne olduğu tartışması iki ana görüş arasında tartışılmaktadır. Bunlardan ilki rasyonalizmdir. **Rasyonalizm** doğuştan zihnimize hazır bilgiler (a-priori) olduğunu deney ve gözleme dayanmayan bu bilgilerin akıl yoluyla açığa çıktığını savunmaktadır. **Empirizm** ise rasyonalizmin tersine a-posteriori (deney ve gözlem yoluyla) bilginin deneyim ile kazanıldığını savunur. Kritisizm savunan **Kant** ise bu iki görüşü birleştirir ve doğru bilgiye akıl ve deneyim ile ulaşıldığını savunur.

Bu dönemin filozoflarının görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Descartes, şüpheyi doğru bilgiye ulaşmada bir yöntem olarak kullanır. Ona göre doğru bilgiye deneyimle değil doğuştan sahip olduğumuz akıl ilkeleri ile ulaşılır. Ünlü önermesinin ‘Düşünüyorum o halde varım’ de gösterdiği gibi açık-seçik bilgiye akıl yolu ile ulaşılır.

J.Locke, empirizmin kurucuları arasındadır. Ona göre zihnimize tabula rasa (boş levha) dır. İnsan deneyimleri ile bu boş levhayı doldurur ve doğru bilgiye ulaşır. İnsan duyu organları ile dış dünyayı deneyimler bu izlenimleri ile doğru bilgiye ulaşır.

Kant, ‘Algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür’ sözü ile bilgiye ulaşmada akıl ve deneyimin birlikte etkili olduğunu savunur. Ona göre duyularımız aracılığıyla deneyimlediğimiz izlenimlerimizi akıl kategorileri aracılığıyla işler ve bilgiye ulaşırız.

B-BİREY VE DEVLET İLİŞKİSİ:

Bu dönem dünyada önemli siyasi gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu nedenle felsefede birey ve devlet ilişkisi tartışma konusu olmuştur. Belli başlı düşünürlerin düşünceleri ise şöyledir:

John Locke, insan doğası üzerinde durur. Ona göre insanlar doğal halindeyken belirli bir düzen içerisinde barış halinde yaşar. Bu düzen içerisinde herhangi bir karmaşa dönemi bireylerin özgürlüklerini tehdit edebilir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için devlet ,vatandaşların haklarını hukuki güvence altına almalıdır.

Montesquieu, öncelikle devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen siyasi hukuk ve insanlar arası ilişkileri düzenleyen medeni hukuk arasındaki ayrımı belirtir. Ona göre, insanların sahip oldukları en önemli hakları özgürlükleridir. Devletin bu özgürlüklerin korunması için **güçler ayrılığı** ilkesini hayata geçirmesi gereklidir. Güçler ayrılığı ilkesi ile yasama, yürütme ve yargı erkleri bağımsız çalışmalı ve birbirlerini denetlemelidir.

Rousseau göre devlet ‘toplumsal sözleşme’ yoluyla yapay olarak kurulmuş bir kurumdur. Zamanla devletlerin sayısı artmış ve savaşlar ortaya çıkmıştır. Rousseau ‘ya göre bu durumda

insanlar köleleşmeye başlamıştır. Doğal duruma dönüş de mümkün olmadığından, tek çözüm medeni toplum yasalarıyla eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzenin kurulmasıdır.

C-AHLAKIN İLKELERİ:

Bu dönemin ahlak felsefesi tartışmalarında iki isim öne çıkmaktadır, Kant ve Bentham. **Kant**'ın ahlaka ilişkin görüşlerini ödev ahlakı olarak tanımlayabiliriz. Ona göre, bir davranış, davranışın sonucuna göre değil kişinin niyetine göre değerlendirilmelidir. Eğer insanlar koşulsuz bir biçimde iyiyi istiyor ve aklı ile davranışı süzgeçten geçirerek davranıyorsa etik davranmış olacaktır. Kant'a göre bireyler ödevde uygun davranmalıdır. Ödev koşulsuz, çıkarsız, insanın sorumluluğunu aldığı vicdan tarafından verilmiş emirlerdir. Kant'a göre bu ödev ahlakına uygun olarak yaşamalıyız.

Diğer bir filozof **Bentham** ahlakı fayda temelinde sorgular. Ona göre insan doğası gereği acıdan kaçır ve hazza yönelir. Bentham'a göre insanlar faydayı hangi davranışta görürse ona doğru yönelir. Toplumsal yaşamda da çoğunluğun faydasına olan davranış ona göre etikdir.

D-VARLIĞIN OLUŞU:

Hegel'in varlığın oluşunu açıklamada dayandığı temel ilke diyalektiktir. **Diyalektik** düşünme biçimi en temelde yaşamda her şeyin zıtlıklarıyla var olduğu temel tezine dayanır. Buna göre varlıkların oluş sürecinde tez (sav), antitez (karşı sav) ve bu ikisin birleşiminden oluşan sentez (yeni sav) vardır. Yeni sav yeni bir oluşun başlangıcıdır. Ona göre her varlık, içinde bir şey olma potansiyeli taşır. Varlık potansiyelini gerçekleştirme yolculuğunda kendi karşısına dönüşerek var olacaktır. Örneğin bir nar çekirdeği aynı zamanda tohumdur ,bu tohumda nar ağacı olma potansiyeli vardır. Tohum toprağa düşüp gerekli koşullar sağlanırsa filizlenir ve ağaç olabilir. Meyve veren nar ağacından dökülen tohumlar ile yeni bir ağacın oluşumu başlar. Böylece varlıklar diyalektik döngü ile var olurlar.

20. YÜZYIL FELSEFESİ

20.Yüzyıl'a gelindiğinde felsefede yeni problemlerin, akımların, yeni yöntemlerin tartışıldığını görebiliriz. Bunun sonucu olarak bu dönem felsefi eserlerin arttığı ayrıca, felsefenin üniversiteler aracılığıyla dünyanın birçok yerine ulaştığı ve uzmanlaştığı bir dönemdir. Dönemin tarihsel arka planına baktığımızda Dünya Savaşlarının yaşandığı bu dönemde politik ve ekonomik sorunlarla boğuşan insanlığın sorunları bu dönemin felsefesine yansımıştır.

20. YÜZYIL FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ VE AKIMLARI

A-Fenomenoloji ve Gerçeklik-Görünüş Sorunu:

Fenomenoloji (Görüngübilim) 'nin kurucusu E. Husserl, görünen değil görünenin ardındaki öze ulaşmaya çalışır. Ona göre fenomenlerin (duyu organlarıyla algıladıklarımızın) özüne ulaşmak için fenomenolojik yöntem kullanılır. Bu yöntemde fenomenlere dair daha önce edindiğimiz bilgilerimiz, önyargılarımız, görüşteki bilgiler zihninizde **paranteze alınır**. Paranteze aldıktan sonra geriye kalan fenomenlerin asıl özleridir. bu edinilmiş bilgi '**öze dair sezgi**' dir. Örneğin, kırmızı Mustang bir arabayı düşünelim. Fenomenolojik yöntem olan paranteze alma yöntemi ile arabanın rengini ve modeli gibi özelliklerini zihninizde paranteze aldığımızda arabanın özüne dair bilgiye ulaşmış oluruz.

B-Hermeneutik ve Yorum Sorunu:

Hermeneutik, insanların söz ve eylemlerinin oluşturduğu eserlerin ve yapıların anlamlarına yönelik yorumlamalardır. Hermeneutik'in kurucularından **Dilthey** öncelikle dışsal özellikler taşıyan doğa bilimleri ile içsel özellikler taşıyan tinsel bilimler arasında ayrım yapar. Başta gelen Tinsel Bilimlerden birisi de tarih bilimidir. Bir anlam ve yorumlama yöntemlerinden biri olan Hermeneutik için tarihsel bir dönem ya da tarihsel bir olayın anlaşılması o dönemin tinsel yapısının dile yüklediği anlamlara bakılması ile mümkündür. Hermeneutik'in diğer bir önemli kuramcısı da **Gadamer**'dir. Anlamak kavramı üzerinde duran Gadamer'e göre insanın en büyük yeteneği anlaması ve anlam üretebilmesidir. Anlamak ile üretilmiş bilgi yeniden üretilmiş olur. Onun için anlamak 'ufukların kaynaşması' ile olur. Ufukların kaynaşması ile dil ve anlam ilişkisi üzerinden bir insanın söylediklerinin anlaşılması ya da bir metnin yorumlanması mümkün olur. Bunu yaparken de elbette hermeneutik yöntem kullanılır.

C-Yeni Ontoloji ve Varlık Sorunu:

Felsefenin konusunu ve sınırlarını belirlemeyi amaçlayan **Hartmann** için metafizik konular felsefenin problemleri konularıdır. Mantığa dayalı çalışmaları zayıf gören Hartmann için felsefenin sistemleşmesi ontoloji (varlık bilimi) ile mümkündür. Varlıkları en alttan yukarı doğru kategorileştiren Hartmann'a göre varlıkların en üstünde ideal varlıklar bulunur. Felsefenin konusunu oluşturan bu katmanda insan ve değerleri vardır. Filozofların temas ettikleri varlıkları tanımları önemlidir. Hartmann'ın görüşleri felsefede Yeni Ontoloji olarak geçer.

D-Varoluşçuluk ve Varoluş-Öz Sorunu:

Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm) akımı, yalnızca felsefeyi değil aynı zamanda edebiyat, sinema, resim gibi birçok sanat dalını da etkilemiş bir görüştür. Varoluşçuluk özellikle Modern Çağda, 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği acıların, yıkımların, hayal kırıklıkların üzerine kurulmuş bir felsefi akımdır. Bu nedenle varoluşçu filozoflar daha çok özgürlük, özgür irade, varlığın anlamı, varoluş-öz gibi konuları tartışmışlardır.

Varoluşçuluk akımı, insana ve insanın özgürlüğüne önem vererek, insanın davranışlarından sorumlu olduğunu belirtir. Varoluşçu felsefeyi etkileyen önemli filozoflardan biri **Nietzsche**'dir. Modern insanın ve toplumların değerlerinin çöktüğünü belirten Nietzsche için modern insan yalnızlık ve mutsuzluk içerisindedir. Varoluşçu felsefenin kurucularından birisi **Kierkegaard**'dir. Ona göre felsefenin üzerinde durması gereken konu bireyin varoluşudur. Varoluşçu felsefeye göre insanı insan yapan en önemli özelliği özgürlüğe mahkum olmasıdır. Bireyler özyeni oluşturur, varoluşlarını gerçekleştirirken sorumluluk almak zorundadırlar. Kierkegaard için birey bir tek kendine ve Tanrı'ya karşı sorumludur. Varoluşçu felsefenin diğer bir önemli ismi ise **Sartre**'dir. Sartre için de insanı diğer varlıklardan ayıran özelliği bir tek insanın kendi özünü kendisinin yapmasıdır yani ona göre insan kendini inşa edendir. Sartre için 'Varoluş, özden önce gelir'. İnsanlar özgür seçimleriyle özyeni oluştururlar.

E-DİYALEKTİK MATERYALİZM VE DEĞİŞİM SORUNU?

Materyalizm, varlığın özünde maddenin olduğunu savunan felsefi görüştür. Diyalektik materyalizmin önemli savunucuları **Marx ve Engels**'dir. Marx ve Engels, Hegel'in baş aşağı duran diyalektiğini eleştirerek düze çevirdiklerini belirtirler. Onlara göre Hegel'in diyalektiğinin hatalı yanı tez aşamasının tin ile başlamasıdır. Tin aşaması madde yani doğa ile başlamalıdır. Marx, toplumsal değişimi üretim ilişkileri ve bununla bağlantılı olarak toplumsal sınıflar bağlamında inceler. Ona göre toplumda belirleyici iki sınıf vardır. Birincisi üretim araçlarını ellerinde bulunduran burjuva sınıfı, diğeri ise emeğini kiralayan veya satan

proletarya. Toplumsal değişimler bu iki sınıfın birbirleriyle çatışması sonucunda şekillenir. Marx'a göre toplumdaki ekonomi ve üretim ilişkileri gibi maddi öğeler alt yapıyı oluştururken, siyaset, eğitim, hukuk gibi diğer bütün unsunlar üst yapıyı oluşturur. Toplumsal yaşamda alt yapı üst yapıyı belirler. Marx'ın bakış açısı **tarihsel materyalizm** olarak da adlandırılır.

F-MANTIKÇI POZİTİVİZM VE METAFİZİK BİLGİ SORUNU

20. Yüzyılın başlarında Moritz Schlick, Carnap, Whitehead gibi kişilerin öncülüğünde 'Viyana Çevresi' olarak bilinen mantıkçı pozitivism ekolü oluşmuştur. Bu ekol, deney ve gözleme dayalı önermelerin anlamlı olduğunu, bunun dışındaki 'ruh ölümsüzdür' gibi metafiziksel önermelerin anlamlı olmadığı savunur. Mantıkçı pozitivistlere göre metafiziksel önermeler deney ve gözlemlle kanıtlanamadığı için sözde önermelerdir.

Mantıkçı pozitivismin görüşlerini eleştiren önemli isimlerden birisi **Karl Popper**'dir. Mantıkçı pozitivismin doğrulanabilirlik ilkesini eleştiren Popper, bilimde **'yanlışlanabilirlik ilkesi'**ni önerir. Klasik bilim anlayışı tümevarım yöntemini kullanarak deneysel olarak doğru ve kesin bilgiye ulaşılacağını savunur; oysa bu her zaman mümkün değildir. Popper bunu bir örnek üzerinden şöyle açıklar: Birçok kuğunun gözlemlenmesi bizleri 'Bütün kuğular beyazdır' önermesine götürür. Mantıkçı pozitivism böylece siyah kuğuların varlığını göz ardı etmiştir. Bu nedenle Popper, bilimde doğrular kadar yanlışların da belirleyici olduğunu savunur.

Mantıkçı pozitivismin klasik bilim anlayışını eleştiren diğer bir isim ise **Thomas Kuhn**'dur. Kuhn'a göre bilim, bilim insanlarının bir etkinliğidir. Klasik bilim anlayışının tersine bilim, toplumsal ve kişisel yargılarından arınmış değildir. Kuhn eleştirdiği bir diğer nokta ise bilimin düz bir çizgide hep ilerlemesidir. Kuhn kilit kavramı olan **paradigma** ile tam tersini iddia eder. Paradigma, belirli bir zamanda geçerli yaygın düşünce olarak tanımlanabilir. Kuhn'a göre klasik bilim anlayışının tersine bilimsel değişimler paradigma değişimleri ile olur yani yaygın paradigma geçerliliğini yitirdiğinde yenisi eski paradigmayı yıkarak yerine geçer ta ki yeni bir paradigma geçerli olana kadar. Kuhn bilimdeki bu sıçramaları bilimsel devrim olarak nitelendirir.

yazar : Zeynep Solak Güney Solak

